

A határtalan város

Európa Kulturális Fővárosa – Pécs, 2010

TARTALOM

Előszó	2
Kulturális várostervezés	3
A városiasság újrafelfedezése	3
A városfejlesztés kulturális fordulata	4
A városi kulturális politika átváltozása	6
A pályázat magyarországi tétje: a kulturális decentralizáció	7
A pályázat pécsi és regionális tétje: a gazdasági lépésváltás	7
Pécs alkalmasságáról	8
A pályázat pécsi tétje: kulturális léptékváltás	10
Az európai üzenet	10
A pályázat régiói	13
Fejlesztési fejezet	17
A tudásalapú társadalom	17
A fejlődés előfeltételei	18
A versenyképességi pólus-stratégia	19
Fejlesztési alapelvek	20
A fejlesztés modelljei	20
A fejlesztések városszerkezeti hatása	21
A kulcsprojektek	21
1. Zenei és Konferenciaközpont	21
2. Zsolnay Kulturális Negyed	22
3. A „Nagy Kiállítótér”	25
4. Regionális Könyvtár és Információközpont	26
5. Közterek és parkok újjáélesztése	27
A fejlesztések várható eredményei	29
A város kulturális fejlesztési térképe	29
A műemlékgondozás új modellje	33
A kulturális események tervezése	35
A „felvezető évek” alaptémái	36
2010	39
Városi és városkörnyéki helyszínek	45
A vándorló főváros	46
Fejlesztések / események	46
Az átváltozó város	47
Függelék	49
Hogyan készült a pécsi pályázat?	49
Közreműködők és támogatók	53

Előszó

Nem hiszem, hogy volna város, amely jobban akarná az Európa Kulturális Fővárosa címet elnyerni, mint Pécs, ahol közel három éve ez a legfontosabb, szenvedélyesen tárgyalt témája a nyilvánosságnak. E három év alatt a viták együttműködéssé alakultak át, ennek eredménye e pályázat, amelyet a város közgyűlése egyhangúlag fogadott el 2005. július 14-én.

A városok, főként, ha gazdagok, megtehetik, hogy mindenféle kulturális javat importáljanak. Pécs olyan város, amelynek nemcsak a kulturális behozatala nagy, hanem a kivitele is. Nemcsak azért, mert nagy egyetemi város, hanem mert egyik erőssége a helyben létrehozott kultúra színvonala. Örökségén – az ókeresztény nekropoliszon, a törökkori emlékeken, a „Múzeum-utcán” – túl éppen emiatt hangzik hitelesen, hogy Pécs nevééről mindenkinek a kultúra jut az eszébe.

Mi Pécssett úgy érezzük, az Európa Kulturális Fővárosa-cím elnyerésével négy évtizedes kulturális fejlődési folyamat érne célba – e négy évtized alatt vált a város a modern magyar kultúra alapvető fontosságú helyszínévé. Úgy érezzük, Pécs megérdemelné a címet – és szüksége is van a címre ahhoz, hogy új fejlődési lendületet kapjon, s átalakítsa, kulturális alapúvá tegye gazdaságának szerkezetét, maga mögött hagyva bányászati-ipari fejlődési szakaszát. S nemcsak Pécsnek, leszakadóban lévő dél-dunántúli régiójának is szüksége van az új fejlődési lendületre és az önbizalomra, amit az Európa Kulturális Fővárosa-cím adhat. Pécs büszke rá, hogy pályázata mögött tudhatja a régiója támogatását és Dél-Magyarország másik kulturális központját, Szegedet is, mint pályázatának kiemelt partnervárosát.

Európai szemmel nézve Pécsben talán a politikai és kulturális helyzete a legérdekesebb: város az Európai Unió balkáni határvidékén, élő kapcsolatokkal olyan szomszédos országok felé, amelyek még jó ideig nem lesznek tagjai az Uniónak. Pécs könnyebben megtalálja a közös hangot az ott élőkkel, mint egy távoli nyugat-európai város, s ezért közvetíteni tud a Balkán és Nyugat-Európa kultúrái között.

Pécs, ha Európa Kulturális Fővárosa lesz, képviselni szeretné a magyar kultúrát és befogadni Európa, a világ kultúrájának végtelenül sokféle árnyalatát. Fel szeretné mutatni egy európai határvidék kultúráját és egyben a kultúra határtalanságát is. Ha támogatják a törekvéseinket, együtt sikerülhet.

Dr. Toller László

Pécs polgármestere

Kulturális várostervezés

A városiasság újrafelfedezése

A városnak, amely Európa Kulturális Fővárosa lehet, nemcsak arra nyílik esélye, hogy fejlődési ugrást hajtson végre nagyszabású kulturális fejlesztések révén, s nemcsak arra, hogy nemzetközi figyelmet irányítson magára – kulturális teljesítményeire és örökségére –, hanem arra is, hogy újra felfedezze önnön városiasságát. Rotterdam 2001-es Kulturális Főváros-programjának intendánsa, Bert van Meggelen, egy szimpóziumon úgy fogalmazott, hogy minden pályázó városnak újból ki kell találnia, mit is jelent Európa Kulturális Fővárosának lenni. Ám e kérdést megelőzően a városok szembetalálják magukat azzal a még fontosabb kérdéssel, hogyan értelmezik ők az európai városiasságot, s miben is áll önnön városiasságuk.

Az iparosodást követően nagyra nőtt európai városok egyre kevésbé bizonyulnak elhatárolt világoknak. Olyan részek alakultak ki, amelyek kevésbé vagy egyáltalán nem városiasak: ipartelepek vették körül a régi városokat, később tömeglakásokkal teli bolygóvárosok, amelyekbe tízezrek csak aludni járnak haza, később – a szuburbanizáció hatására – vidékies települések, amelyekbe középosztálybeli városi kitelepülők érkeztek. Valaha a városfal volt a legfontosabb építmény a városban, amely elszigetelte a benti és kinti világot; már jó ideje az autóutak a legfontosabbak, a közlekedési folyosók, amelyek összekötik a benti és kinti területeket. Az iparosodás után épült külső városrészek már nem követték a belvárosok szerkezetének logikáját, s gyakran szervesetlen folytatásnak tűnnek. A város, miként egy hajdani híres könyv címe mondta, kollázssá változott, különböző elemek bonyolult halmazává.

Akárcsak az európai városok többségében, Pécsen is két városmodell él egymás mellett: a folytonosan beépített utcákat, épületekkel határolt fórumszerű tereket magában foglaló, zárt várostesttel rendelkező régi város és a zöldterületekben szabadon álló egyedi vagy sorház-jellegű épületeket tartalmazó modern város. A modern városépítészet világhírű hívei egyikének, Victor Vasarelynek múzeuma van Pécsen. Vasarely negyvenötven évvel ezelőtt a régi város ellen és az új mellett állt ki: „A hamisítványával, romjaival, leprájával megtelt »örök város« peremén szüntelenül ifjú települések születnek” – írta bizakodva. A posztmodern építészet évtizedeiben viszont sokan ezen „ifjú települések”, a modern lakótelepek lebontását javasolták. E vitát ma már talán másként látjuk, mint ötven vagy tizenöt éve. A két városmodell egymás mellett él, s fejlesztésük bizonyára eltérő megközelítést kíván a városok irányítóitól.

A városiasság azért halványult el az európai városokban, mert a közterek elvesztették korábbi jellegüket. Már nem sokféle emberi tevékenységet és sokféle népséget befogadó helyek, amelyek lehetővé teszik sokféle

emberi kapcsolat és tapasztalat kialakulását, hanem egy-egy társadalmi funkció vagy réteg színterei. Az autóforgalom növekedésével az utcák közlekedési övezetökké váltak, a terek gyakran felszíni parkolókká, a közlekedés funkciójának rendelve alá a közterek más rendeltetéseit. A modern városrészekben már eleve nem épültek utcák, és néhol terek sem. Amikor elindult a jobb módúak kiköltözése a városból a szuburbia felé, a belső városrészek lakásállománya és közterei lepusztultak. E városrészekben csak a szegény rétegek maradnak, s csak olyan funkciók, amelyeket ők használnak. Aki nem itt él, elkerüli e részeket, mert veszélyesnek gondolja őket.

E tendencia szokásos városfejlesztési ellenszerei gyakran éppúgy a városiasság ellenében hatnak, mint maga a tendencia. A történelmi belváros turisztikai célú rekonstrukciója múzeumi jelleget adhat az egész városrésznek, kiszorítva belőle az ott lakókat és sokszínű életüket, s ugyanilyen következménnyel járhat a belvárosok banknegyedé alakulása, az ún. citysedés is. A nagyméretű bevásárlóközpontoknak a belváros közelébe települése visszavetette a főutcák sajátos kiskereskedelmét, egyoldalúbbá és szegényesebbé téve a városközpontokat. A régi városhoz hozzáépült egykori ipartelepek bezárásával nagyméretű élettelen, leromló épületállományú szigetek jöttek létre régi és új városrészek között. Az európai városok e jelenségeivel (leszámítva egyet, a citysedést) Pécsnek is szembe kell néznie, még ha benne nem is olyan mértékben jelentkeznek, mint a sokmilliós nagyvárosokban.

Az Európa Kulturális Fővárosa-kezdemenyezés arra is szolgál, hogy a városok újra felfedezzék a városiasságot, a városban való élet szépségét, hogy visszaszerezzék a közösségnek a köztereket, élőbbé tegyék az utcáikat, élhetőbbé a környezetüket, rácsodálkozzanak saját örökségükre és hozzákezdjenek vidám és szelíd átalakításához. Pécs olyan város, amely beleépült a természetbe, a Mecsek erdőségébe; olyan város, ahol újraéledt a nyilvános terek elevensége; olyan város, amelynek központja megőrizte a szerepét, s ma is találkozási helye minden társadalmi rétegnek és csoportnak. Középváros, amely a városi élet másfajta modelljét tudja felmutatni, mint a metropoliszok vagy a kisvárosok.

A városfejlesztés kulturális fordulata

A hagyományos ipari termelés és a bányászat visszaszorulása vagy megszűnése sok európai várost érintett hasonló módon az elmúlt évtizedekben. Megnőtt bennük a munkanélküliség, csökkentek a városi bevételek, s ennek következtében csökkentek a közkiadások, így a közintézmények szolgáltatási színvonala is, fogyni kezdett a városok lakossága, a munkáskerületekben szegregációs folyamatok indultak el, s az üresen maradt bánya- és ipartelepek iránt nem volt befektetői érdeklődés. A települések, amelyek ily módon hátrányba

kerültek a városok versenyében, úgy próbáltak befektetőket, magasan képzett munkaerőt és turistákat magukba vonzani, hogy a leromló és tanácstalan város képe helyett mozgalmasnak és kreatívnak igyekeztek mutatni magukat. A városi fejlesztések iránya a kultúra, az informatika és az életminőség elemei felé fordult; kiderült, hogy az eleven és érdekes városi terek éppúgy vonzhatják a tőkét, mint a helyi adókedvezmények.

Az ipari termelés utáni korszak európai városi dilemmái egyben Pécs kérdései is; az elmúlt tizenöt évben ugyanilyen folyamatok mentek végbe Pécsen is. Az Európa Kulturális Fővárosa-pályázat lehetőséget nyújt arra, hogy a város olyan fejlesztési stratégiát dolgozzon ki, amelynek a kultúra áll a középpontjában. Akárcsak más európai városokban, Pécsen is végig lehet gondolni, hogyan lehet étellel telíteni kiürült ipari épületeket vagy egész gyárakat kulturális és művészeti tevékenységek odatelepítése révén; hogyan lehet fellendíteni a városközpont éjszakai gazdaságát; hogyan lehet a városi környezet művészi átalakításával (új utcabútorokkal vagy épület-megvilágításokkal) érdekesebbé tenni a városi élet mindennapi rétegét; hogyan lehet örökségipari beruházásokkal felújítani a történelmi városrészek épületállományát és közterületeit; hogyan lehet fejleszteni a város kreatív iparágait, szimbolikus gazdaságát, s ott tartani a településen a fiatal, kreatív nemzedékeket.

Az utóbbi évtizedekben a legnagyobb városfejlődési kihívásra, az autóforgalom növekedésére és az általa kiváltott környezeti károokra, életminőség-romlásra is kulturális válaszok születtek: elkezdődött az autók kiszorítása a belvárosokból, illetve a felszínről, lendületet kapott a kötött pályás tömegközlekedés, elsősorban a villamosközlekedés fejlesztése, továbbá a városi kerékpárutak kialakítása. Ezek a folyamatok nem egyszerűen a városi közlekedéspolitikát megváltoztatják, hanem egy másfajta városi életmód előtérbe állítását is, mint amilyen életmódot az alvóvárosból a munkahelyre vezető autóutak megjelenítenek. Miközben a városok versenyében alapvetően fontossá vált, hogy a városok közötti utazás ideje a lehető legrövidebb legyen, a város belső területeinek sétáló-övezetei és kerékpárút-hálózatai egy kulturális élményekre nyitottabb, a környezet védelmére figyelő életmódot részesítenek előnyben.

A városok ma már helyek és nem-helyek hibrid együttese. Helyeknek azokat az épületeket és tereket szokás nevezni, amelyek a város karakterét adják, amelyekhez városi legendák kapcsolódnak, nem-helyeknek pedig azokat, amelyek bármely városban megtalálhatók, karakter nélküliek, pontosabban egy nemzetközi építészeti és belső építészeti formakultúra egyhangú termékei: bevásárlóközpontok, repülőterek, irodaházak, gyorséttermek stb. A városok versenye arra kényszeríti a szereplőit, hogy egyszerre legyenek a globalizáció részesei és jól megkülönböztethető helyek. A globális gazdaságban való részvételhez főként informatikai és városközi közlekedési fejlesztések szükségesek, a városarculat-formálás elsősorban kulturális tartalmakkal dolgozik. Nemcsak az tartozik a városfejlesztés újfajta céljai közé, hogy kulturális és művészeti tevékenységek

ösztönzése révén elevenebbé tegye a város gazdaságát és magát a városi életet, hanem az is, hogy jellegzetessé, megkülönböztethetővé tegye a várost kulturális teljesítményei és ezek használata által.

A városi kulturális politika átváltozása

A hagyományos városi kulturális politika egy jól körülhatárolt ágazat hagyományos intézményei számára osztotta, osztja el a (csökkenő értékű) működési költségeket. E gyakorlat az elmúlt időszakban fesztiválok kialakításával és szervezésével egészült ki, hogy egy-egy hétre, hónapra a városra irányítsák a médiafigyelmet, turistákat vonzzanak oda és elősegítsék a rendezvények idején a fogyasztás növekedését. Az Európa Kulturális Fővárosa-pályázat készítése a városokat, Pécsset is, hogy ideje átértelmezniük kulturális politikájukat és összekapcsolni a várostervezéssel. Az 1990-es évektől kezdve elterjedt új szemlélet, a *kulturális várostervezés* figyelme már nemcsak egy ágazatra irányul, hanem *a városias életmód fenntartásának és fejlesztésének egészére*.

Az újfajta városi kulturális politika a kultúrát és a művészeteket nem egyszerűen önálló értéknek, hanem a városias életformák alapelemeinek tekinti, amelyek révén elő lehet segíteni a város megújulását, részben gazdasági felélesztését is, s amely hozzásegíthet különféle társadalmi problémák megoldásához. Az intézményi fenntartáson és a rendezvénytámogatáson túl hosszabb távú folyamatokkal foglalkozik, működése ösztönző, fejlesztő és együttműködő jellegű, amely partnernek tekinti az intézményeket, a kulturális csoportokat és a civil szervezeteket éppúgy, mint a fejlesztésekbe bevonható magánbefektetőket. Nemcsak a hagyományos kulturális területeket érinti a ténykedése, hanem a kreatív ipar új területeit, továbbá működésük városi kontextusát is. A kultúra tervezése a város tervezését jelenti, és viszont.

Az Európa Kulturális Fővárosa-pályázat városfejlesztési és városimázs-alakító jellege arra is ráirányítja a figyelmet, hogy a város legfontosabb kulturális tényezője az építészet, pontosabban az épített környezet alakítása. Miként a kultúra fogalma sem csupán a hagyományos magas kultúrára vonatkozik, az építészetet is tágan, az épített környezet alakításaként kell értenünk, amelynek fogalmába beletartozik a városi designtól a táj- és kerttervezésig, a belső építészettől az utcabútor-tervezésig, a lakástervezéstől a középület-tervezésig, a tértervezéstől az üzletbelsők és üzleti portálok kialakításáig minden. A Kulturális Fővárosa-pályázat elősegítheti e szemléletváltást, s az épített környezet alakításának minőségi tervezését a városi kulturális politika meghatározó elemévé teheti. A címet elnyerő város épített környezetének átalakítása, mint ahogy kulturális politikája általában is, modellé válhat Magyarországon vagy akár Európa ezen részében.

A pályázat magyarországi tétje: a kulturális decentralizáció

Az Európa Kulturális Fővárosa-cím elnyerésére kiírt magyarországi pályázat tétje egészen más, mint a párhuzamos németországi pályázaté. Magyarországon a pályázó városok egyikének, a fővárosnak hagyományosan óriási kulturális (politikai, pénzügyi, közigazgatási stb.) túlsúlya van a nagyobb vidéki városokhoz képest. Budapest igazi nemzetállami főváros: benne található minden központi nemzetállami intézmény. Kulturális intézményeinek sűrűsége, változatossága vagy pénzügyi ereje nem vethető össze egyetlen más hazai városéval sem. A rendszerváltás utáni tizenöt évben Budapest kulturális fölénye tovább nőtt, mert sok-sok kulturális vagy kultúrátámogató intézmény jött létre vagy települt meg a fővárosban, s újabbak épültek és épülnek.

A magyarországi Európa Kulturális Fővárosa-pályázat alapvető tétje éppen ezért az, hogy a döntéssel, amely megnevezi az ország jelöltjét, elmozdul-e a decentralizáció irányába az ország kulturális fejlődése. Ha a döntés nem a fővárosra esik, lehetővé válik, hogy egy középváros kulturális megerősödésével többpólusúvá váljon az ország kulturális élete. A versengő városok némelyikének (azoknak, amelyeket nem árnyékol le valamely közelben fekvő nagyváros vagy dinamikusabb fejlődésű külföldi középváros) arra is esélye lehet, hogy 2010 által kulturális központtá váljon nemzetközi régiójában.

A pályázat pécsi és regionális tétje: a gazdasági lépésváltás

A pályázó városok között vannak, amelyek a Bécs—Budapest közti „fejlődési folyosóhoz” tartoznak, s vannak, amelyek valamely leszakadóban lévő, fejletlen régió városai. Az utóbbiak számára sokkal nagyobb a gazdasági tétje a pályázatnak, mint az előbbieké számára. Pécs távol esik a „fejlődési folyosótól”, az ország gazdaságilag leszakadó dél-dunántúli régiójának a központja, elmaradott megyéjének a székhelye. 1990 előtti gazdasági húzóágazatai leépültek és nem léptek újak a helyükbe. Olyan régió központi városa, amelybe az elmúlt tizenöt évben a Magyarországon befektetett külföldi tőkének mindössze 2%-a került – ez messze a legalacsonyabb érték az összes régió között, s az arány fokozatosan tovább romlik. Ahogyan Németh Zsolt, a Központi Statisztikai Hivatal megyei igazgatója fogalmazott nemrégiben a Dél-Dunántúlról írva: „régiónk úgy fest, mintha »letörött« volna a nyugati országrészről”.

Ha egy pillantást vetünk a GDP megyénkénti eloszlását mutató mai térképre, láthatjuk, Baranya egy főre eső GDP-je alig több mint harmada a budapesti adatnak és alig több mint fele Győr-Moson-Sopron adatának. A GDP-adatok a régió relatív gazdasági hanyatlását is szemléletesen mutatják: 1994-ben az egy főre jutó GDP a

Dél-Dunántúlon az országos átlag 84%-a volt, 2002-ben már csak a 73%-a. 2005 első negyedévében a régió munkanélküliségi rátája az országos átlag kétszerese volt; a régiók közül az előző évhez képest itt növekedett leginkább a munkanélküliség.

Ezek a negatív gazdasági folyamatok – amelyek negatív társadalmi és kulturális következményekkel is járnak – csak abban az esetben módosíthatók, ha egyrészt megváltoznak Pécs és a régió korszerűtlen közlekedési kapcsolatai, ez ugyanis a gazdasági és turisztikai fejlődés legfontosabb akadály, másrészt ha a város és régiója olyan *fejlesztési lökést* kap, amely új gazdasági pályára állítja, és visszaadja az itt élők önbizalmát és vállalkozó kedvét. Szakemberek legalább egy évtizede hangsúlyozzák, hogy Pécs és régiója számára a gazdasági kitörési pontot jelentő (egyik) ágazat a kulturális ipar és a hozzá kapcsolódó turizmus lehet. Az Európa Kulturális Fővárosa-cím elnyerése város- és régiófejlesztési szempontból azt eredményezné, hogy új növekedési pálya nyílna a város és régiója idegenforgalma és kreatív iparágai előtt, a gazdasági kitörés lehetőségét teremtve meg egy stagnáló régió számára.

Pécs alkalmasságáról

Pécsett a hatvanas, hetvenes, nyolcvanas években gyakran idézték fel a nagy humanista költő, Janus Pannonius egyik itt írt versét a mandulafácskáról, amely már a télben virágzani kezd, mert úgy érezték, az a kulturális és művészeti fellendülés, amely ekkoriban a várost jellemezte, eltér a korszak általános klímájától és megelőzi a más hazai városokban zajló folyamatokat. Ezekben az évtizedekben Pécs neve magyar kultúrában összekötődött a művészeti innováció eszméjével: Eck Imre Pécsi Balettje, a Keserű Ilona festészete, Vidovszky László „új zenéje”, a „Villámsújtotta ház”-at építő Dévényi Sándor építésze, az „új próza” első számú folyóiratává vált Jelenkor az említett művészeti ágak közelmúltbeli megújulásának legfontosabb műhelyei közé tartoztak, s részben tartoznak ma is.

A fővároson kívül egyetlen magyarországi városnak sincs olyan népes művészettel foglalkozó értelmiségi rétege, mint Pécsnek, s a művészeti és kulturális intézmények helyi hálózata is itt a legsűrűbb és legplurálisabb. Öt színház működik a városban (a Nemzeti, a Harmadik Színház, a Horvát Színház, a Bóbita Bábszínház és a Janus Egyetemi Színpad), itt rendezik évente a POSZT-ot, a színházi szakma hazai fesztiválját. A város szimfonikus zenekara egyben regionális zenekar (Pannon Filharmonikusok); 1988-ban a pécsi kóruskultúra magas színvonalát ismerte el az Európai Kóruszövetség azzal, hogy Pécs rendezhette meg az Europa Cantat-ot. Pécsi az ország egyik vezető irodalmi folyóirata (Jelenkor), a könyvkiadók közül a Jelenkor Kiadó az utóbbi másfél évtized magyar irodalmi könyvkiadásának egyik legfontosabb műhelye, az Alexandra

az egyik legnagyobb könyvpiaci szereplő az országban, a Pro Pannonia pedig a város kulturális hagyományainak a kiadója. Valaha Pécsen rendezték a legendás Filmszemlét; 2005. őszétől nemzetközi regionális filmfesztivál lép a nyomába.

Egyedül az országban a pécsi egyetemen működik önálló Művészeti Kar, amelyhez képzőművészeti mesteriskola is kapcsolódik. A művészeti helyszínek közül talán a pécsi „Múzeum-utca” a leghíresebb a Csontváry-, Zsolnay-, Vasarely-, Tot-, Martyn- stb. múzeumokkal. A Modern Magyar Képtár a modern magyar képzőművészet második legfontosabb hazai gyűjteménye. A pécsi muzeológiának van egy különleges területe is: az UNESCO Világörökség-listájára felkerült ókeresztény nekropolisz. A Pécsi Galéria a közelmúlt magyar művészetének egyik legfontosabb egyidejű kiállítóhelye volt, s a nemzetközi művészeti kapcsolatok fenntartásának ma is alapvető intézménye. A Bóbita Bábszínház háromévente nemzetközi felnőttbábfesztivált rendez Pécsen, a város a helyszíne az országos kisplasztikai biennálének, a Kortárs Magyar Fotográfia kiállításainak, évente sor kerül Nemzetközi Zenei Fesztiválra.

Pécsnek nemcsak a művészeti múltja jelentős, hanem a jelene is. A mai magyar kultúráról nem lehet érvényes leírást készíteni pécsi festőművészek, építészek, színházi rendezők, pécsi költő, zeneszerző, karmester, zongora- és orgonaművész, pécsi folyóirat vagy könyvkiadó neve nélkül. A városban nemcsak hivatalos művészeti intézmények működnek, hanem számos alternatív csoport is, amelyek a művészeti intézmények réseiben, néha hozzájuk kapcsolódva, néha szabadon hagyott területeken jöttek létre. E csoportok közönségként elsősorban az egyetemi hallgatókra számíthatnak (a hazai egyetemek közül a pécsinek van a legtöbb diákja), miként a város dzsessz, világzenét vagy ezek ötvözetét, rockzenét játszó együttese is. Ebből a pécsi egyetemi-alternatív világból nőtt ki korábban az ország egyik legismertebb zenekara, a Kispál és a Borz is.

Ám Pécsen nem egyszerűen ezen kulturális terek, intézmények, művészek és csoportok egyenkénti megléte és teljesítménye teszi alkalmassá arra, hogy Európa Kulturális Fővárosa legyen, hanem az összjátékukból kialakuló kreatív közeg és fejlődési lehetőségegyüttes, amely az egyetemen éppúgy tetten érhető, mint a művészeti műhelyeiben. E nehezen elemezhető kreatív közeget minden bizonnyal az intézmények sűrűsége, a kulturális hagyományok nagy fesztávja és sokfélesége, az elmúlt évtizedek kulturális felívelésének itt maradt energiája, a városi találkozások intenzitása közösen hozzák létre, azaz végeredményben a városnak az a tulajdonsága teremti, amit az elmúlt évtizedek egyik nagy magyar írója, Mészöly Miklós így foglalt össze: „mert Pécs valóban *urbs* volt”.

A pályázat öt pillére

- Pécs az élettel teli közterek városa. Középváros, amely a városi élet másfajta modelljét tudja felmutatni, mint a metropoliszok vagy a kisvárosok.
- Pécs a kulturális örökség és a kulturális újítás városa: kétezer éves város és a művészeti innováció helyszíne.
- Pécs multikulturális város. A múltban latin, török, német, horvát, magyar kulturális rétegek rakódtak itt egymásra, ma a város a magyarországi német, horvát és roma kultúra legfontosabb helyszíne.
- Pécs a regionalizmus városa. Nincs még egy magyar város, amelyhez a decentralizáció és a regionalizmus gondolata jobban kötődne, mint Pécshez.
- Pécs kulturális kapuváros, amely Európának az Unióhoz még nem tartozó részei, a Balkán felé nyitott.

A pályázat pécsi tétje: kulturális léptékváltás

Lehetséges, hogy Pécs a mai magyar kulturális és művészeti élet második legfontosabb városa, ám – a főváros említett óriási kulturális túlsúlya miatt – a helyzete mégiscsak periférikus a centrumhoz képest. A pályázó vidéki városoknak az Európa Kulturális Fővárosa-pályázat során azzal is szembe kell nézniük, hogy többszörösen a kulturális perifériához tartoznak (hiszen a magyar kultúra maga is periférikus helyzetű a nyugat-európai centrum-országok kultúrájához viszonyítva). A pécsi pályázat e helyzetet egyik központi témájává igyekszik változtatni, egy európai határvidék sajátos kulturális tapasztalatát állítva előtérbe. Egyik legfőbb célja, hogy rámutasson önállóság és összekapcsoltság együttes jelenlétére a határvidékek sajátos kulturális fejlődésében, és átértékelje a centrum és periféria szokványos fogalmait.

Az új Európa megteremti annak a lehetőségét, hogy ne csak nemzetállami keretekben gondolkodjunk, hanem transznacionális régiókban is. A pályázat fejlesztési csomagja részben olyan intézmények létrehozását tartalmazza, amelyek alkalmasak lehetnek arra, hogy bekapcsolják a város művészeti-kulturális tevékenységeit a nemzetközi kulturális és művészeti kommunikáció hálózatába és piacába, elsősorban azon nemzetközi régió hálózatába, amelybe Pécs beletartozik. Ha a város elnyeri az Európa Kulturális Fővárosa-címet, esélye lehet arra, hogy egy nemzetközi régió egyik kulturális központjává váljon Nyugat- és Délkelet-Európa határvidékén.

Az európai üzenet

Pécs lehet Európa első Kulturális Fővárosa, amely nyit a Balkán sokszínű kultúrája felé. Ez pályázatunk első számú európai üzenete. Pécs olyan időszakban lehet Kulturális Főváros, amikor kiterjedőben lesznek az Európai Unió határai a balkáni országok felé: befejeződnek vagy még folynak Horvátország és Törökország uniós csatlakozási tárgyalásai. Pécs fontos helyszín a horvát kultúra térképén is: egykor itt tanult nagy írójuk,

Miroslav Krleža, horvát gimnázium, színház és kulturális központ működik a városban. Pécs valaha virágzó török város volt, tucatnyi mecsettel, kövezett utcákkal és vízvezetékrendszerrel. A főtéren álló Gázi Kászim pasa dzsámija ma is a város egyik emblematikus épülete. Kupoláján együtt látható a félhold és a kereszt: 20. századi helyreállítása során megőrizték a mohamedán műemléket, egyben keresztény templommá is alakítva. A Jakováli Hasszán-dzsámi pedig ma is működő mohamedán szentély. Bár Pécs nem balkáni település, sok szál köti oda, több mint bármely más magyarországi várost.

A pécsi Európa Kulturális Fővárosa-pályázat központi témái:

- a kulturális decentralizáció,
- a kisebbségi kultúrák esélyegyenlősége,
- a szocializmus időszakának kulturális hagyatéka,
- a kelet-közép-európai művészet bekapcsolódása a nemzetközi kulturális intézményhálózatba és piacba,
- az ifjúsági szubkultúrák viszonya az európai (magas)kultúrához,
- a kulturális várostervezés európai tapasztalatai,
- a „nyugat” és a „kelet” kulturális konstrukciói,
- centrum és periféria az európai kultúrában.

Pécs multikulturális város, miként a régiója is az. A 19. század közepén még inkább német városnak számított, semmint magyarnak: miként Michael Haas írta, a belvárosban németül, a szigeti városrészben magyarul, másutt bosnyáknak nevezett horvát nyelven beszéltek lakosai. Ma kilenc kisebbségi önkormányzat működik itt (német, roma, horvát, szerb, bolgár, lengyel, görög, ukrán, ruszin). Pécs a magyarországi németek kultúrájának mai legfontosabb városa. Dél-Dunántúlon él német anyanyelvű lakosságunk több mint fele. A pécsi német iskolaközpont és a Lenau-Haus, a szekszárdi Deutsche Bühne a régió oktatási-kulturális életének tekintélyes intézményei. Ha Pécs jelöli a címre a kormányzat, akkor 2010-ben Európa másik, német kulturális fővárosával olyan magyarországi város és régió működne együtt, amelynek részben német a kulturális identitása.

Pécs az egyetlen magyar város, amelyben az óvodától az egyetemig az oktatás minden szintjén folyik cigány nyelvű tanítás. Roma oktatási intézményei – a Gandhi Gimnázium, a Collegium Martineum és az egyetem Romológia Tanszéke – révén Pécs és térsége a magyarországi roma kultúra kulcsfontosságú, modell szerepet is betöltő helyszíne. A régió roma népességének többsége beás, kisebb része oláh cigány. Nemcsak szociális szervezeteket működtetnek, hanem például gyermekek művészeti oktatásával foglalkozókat is. A roma kultúra megismerésének, elismerésének, esélyegyenlőségének a kérdése fontos helyet kap a pécsi Európa Kulturális Fővárosa-program témái között.

Amikor az európai kultúra és az idegen kultúrák találkozásáról beszélünk, hajlamosak vagyunk arra, hogy a gyarmatosításra és vele összefüggő kulturális tapasztalatokra gondoljunk, elfelejtve, hogy ez inkább a nyugat-európai kultúrákra vonatkozik, s Európa más részeinek másféle tapasztalatai voltak másféle idegen kultúrákról. Nemcsak a kolonizáció alapvető európai tapasztalat, hanem a kolonizáltság is: az Ibériai-félsziget, illetve a Balkán és Magyarországé a mók, illetve a törökök által. Ahogyan a mór emlékek beépültek a spanyolországi városok, Córdoba vagy Granada identitásába, éppúgy beépültek a török emlékek Pécs önazonosságába. Vizsgálatok szerint a két legfontosabb hely a pécsi lakosok belső, mentális térképén a dzsámi és a dóm, s ennek talán szimbolikus értelmet is tulajdoníthatunk.

Nyugat-Európa felől nézve minden bizonnyal nem azok a kulturális tapasztalataink és teljesítményeink az érdekesek, amelyek az ottaniak másolatai, sokkal inkább azok, amelyek hozzájárultak vagy hozzájárulhatnak az összeurópai kultúra kiegészítéséhez. Pécs és régiójában egymással általában nem érintkező kultúrák érintkezése ment és megy végbe, a nyugat-európai és a balkáni, a német és a török. E terület régi német neve – Schwäbische Türkei – éppen erről a szokatlan kulturális érintkezésről tanúskodik. Különös sorrendben rakódtak le egymásra a város kulturális rétegei: Pécs kultúrája az egyetemalapítás idején (1367) latin volt, a 17. században török, a 18. század végén német és latin, a 20. században elsősorban magyar. Aki végigsétál a belvároson, kulturális zónák és időzónák sokaságán lépked keresztül.

Három európai üzenet

- A pécsi Kulturális Főváros-év egy európai határvidéknek – a Triesztől Tuzlán át Temesvárig húzódó déli kulturális övezetnek – a nyugatitól eltérő kulturális tapasztalatát kívánja megmutatni.
- Pécs kulturális kapu a Balkán felé: Európa első Kulturális Fővárosa lehet, amely beemeli programjába a Balkán sokszínű kultúráját.
- A pécsi Kulturális Főváros-év kiemelten kíván foglalkozni a kelet-közép-európai szocializmus kulturális hagyatékával.

A határvidék Európa-tapasztalata eltérő a nyugat-európai centrum tapasztalataitól. Pécs római kori elődvárosa, Sopianae a limes közelében feküdt, amely elválasztotta – akkori felfogás szerint – a kultúra földjét a barbárokétól. Az Itáliából, a kultúra déli földjéről visszatérő 15. századi humanista, Janus Pannonius költői programja a múzsák letelepítése volt a zord északi tájon, Pannóniában. A török Pécs az iszlám kultúra határvidékén helyezkedett el, a 18. századi német Pécs a nagy kelet-közép-európai német kirajzás határvidékén. A 20. századi Pécs a magyar nemzetállam központjához képest számított perifériának. A mai Pécs az Európai Unió délkeleti határán fekszik. A határvidék kultúrája hasonlít is a központi területekére, ám különbözik is

tőlük. Gyakran érdekesebb és meglepőbb, mert a határvidékeken olyan kulturális cserék és összeütközések mennek végbe, amelyeket sosem tapasztal meg közvetlenül a központ. „A perifériákról jövők mindig jobban megtermékenyítik a centrumot, mint azok, akik eleve a centrumban élnek”, írja a művészetkritikus Földényi F. László. Pécs a határvidék sajátos kulturális tapasztalatára kívánja építeni a 2010-es Európa Kulturális Fővárosa-évet. Péccsel egy évre fővárossá válna Európa egyik legismeretlenebb határvidéke. Ez a pécsi pályázat második számú európai üzenete.

Nem elfedni, hanem feltárni akarjuk jellegzetesen kelet-közép-európai kulturális tapasztalatainkat, beleértve a szocializmus negyvenöt éves örökségét is. Ez a negyvenöt év olyan múlt számunkra, amely még nem tudott történelemmé válni. Beleíródott viselkedésünkbe, épületeiben élünk, körülvesznek a tárgyai, s a mai nemzedékek többsége számára eleven emlékeket jelent, szörnyűeket, szépeket és nevetségeseket. Ez a mi egyik nagy kulturális témánk, amely összeköti az itt élőket európai polgártársaink egy részével, s elválaszt bennünket a másik részüktől. 2009-2010-ben lesz a kelet-közép-európai rendszerváltások huszadik évfordulója, s ez alkalmat adhat arra, hogy foglalkozzunk a kelet-közép-európai szocializmus kulturális hagyatékával és a rendszerváltás kulturális következményeivel. Ez a pécsi pályázat harmadik európai üzenete.

A 20. századi kelet-közép-európaiak kulturális tapasztalata egyrészt a nyugat-európaival való művészeti egyidejűséget jelentette, másrészt azt, hogy itt egészen másfajta az életlehetőségek, mint ott. A modernizmusnak a húszas évektől kezdve folytonos és nyugat-európai szemmel is értelmezhető a pécsi hagyománya; ezt Budapesten kívül egyetlen magyar város sem mondhatja el magáról. A pécsi bauhauslerek közül például Molnár Farkas és Forbát Alfréd épületei, később Martyn Ferencnek az Abstraction-Creation-nal való kapcsolata vagy Pinczehelyi Sándor nyolcvanas évek eleji transzavantgarde festészete mind-mind párhuzamosak a nyugat-európai művészeti mozgásokkal. Az Európa Kulturális Fővárosa-év alkalmat adhat arra, hogy egymás mellé állítsuk a pécsi művészek és a velük egyidejű nyugat-európai és kelet-közép-európai művészek alkotásait, s újragondoljuk a hatás, a közvetítés, a csere, a helyi hagyomány és az eredetiség kulturális fogalmait.

A pályázat régiói

Egyetlen magyar városhoz sem kötődik jobban a regionalizmus és a decentralizáció gondolata, mint Pécshez. Pécs a magyar regionalizmus bölcsőhelye. Itt van a székhelye a Magyar Tudományos Akadémia Regionális Kutatások Központjának, a dél-dunántúli volt az első kísérleti területfejlesztési régió, s e pályázat írásával egy időben itt kezd meg működését az első (közigazgatási) mintarégió. Szakemberek legalább száz éve emlegetik

az ország túlzott közigazgatási, pénzügyi stb. centralizáltságát és a decentralizáció szükségességét, hatást alig érve el. „Hiába fogalmazták meg különböző dokumentumok a 20-as évektől napjainkig a nagyvárosi centrumok (Debrecen, Győr, Miskolc, Pécs és Szeged) régióképző funkcióinak fontosságát, a rövid távú eredményekben érdekelt politikai elitek minden korszakban megakadályozták”, hogy végbemenjen a hatalom decentralizációja, írja tanulmányában a regionális tudomány tudósa, Horváth Gyula. A mostani helyzet azonban különbözik az összes korábbtól. Magyarország 2004-ben olyan Európai Unióhoz csatlakozott, amelyben legalább két évtizede jól látható tendencia, hogy a valaha egyközpontú államok erőteljesen decentralizálódnak és regionálissá válnak.

A fentiek miatt Pécs pályázata akkor is regionális lett volna, ha a magyarországi pályázati felhívás nem hangsúlyozza ezt a szempontot. Ám nemcsak dél-dunántúli régióját vonta be a pályázatába, hanem a tőle délre, délnyugatra, délkeletre elterülő nemzetközi kulturális régiója városait is, amelynek sokkultúrájú, soknyelvű, sokvallású világát kívánja előtérbe állítani a pályázatával. E déli kulturális övezet másik legfontosabb magyarországi városa pedig, Szeged, Pécs kiemelt partnervárosa e pályázatban.

A „Régiók Európája” jelmondat, amely az Európai Unió politikájában az utóbbi időben nagy hangsúlyt kap, arra is utal, hogy a jövő Európája nem a nemzetállamok, hanem a többnemzetű régiók egyesülése lesz. Pécs olyan város, amelynek kapcsolathálózata átnyúlik az államhatárokon. Légvonalban Pécshez Tuzla vagy Zágráb ugyanolyan közel van, mint Budapest. Ma éppoly fontosak a város számára a közlekedés és kommunikáció dél, délnyugat, délkelet felé vezető szálai, mint egykoron.

A pécsi pályázat regionális kiterjesztése tehát négy, egyre táguló kört érint:

- a dél-dunántúli régiót, városait és kistérségeit, ide értve a Balaton vidékét is;
- a dél-dunántúli régió peremén elhelyezkedő nagyobb városokat – Baját, Dunaújvárost, Keszthelyt, Nagykanizsát;
- Szegedet, amely Pécs kiemelt partnervárosa Európa Kulturális Fővárosa-pályázatában;
- a déli kulturális övezetet, amelybe Pécs és Szeged éppúgy beletartozik, mint Trieszt, Maribor, Tuzla, Eszék, Újvidék, Arad vagy Temesvár.

Az Európa Kulturális Fővárosa-program nem csupán nagyszabású kulturális eseménysorozat: város- és területfejlesztési akció, amely lehetőséget adhat arra is, hogy a régió gazdaságába tőke áramoljon. A pécsi pályázat regionális kiterjesztésével – közvetett módon – más régióbeli városok is fejlesztési forrásokhoz juthatnak: pályázataiknak lökést adhat, ha összefüggésben állnak az Európa Kulturális Fővárosa-programmal, s

egy éven keresztül számíthatnak a média figyelmére, a turisták sűrűbb látogatásaira. A 2004-es lille-i Európa Kulturális Fővárosa-program közel kétszáz településre terjedt ki, s átnyúlt a francia-belga határon. Ehhez hasonló módon a pécsi 2010-es év helyszínei között ott lesz – néhány példát említve – a kaposvári színház, a szekszárdi német színház és a paksi képtár, turisztikai háttérrendezvényei közt a mohácsi busójárás, a villányi-siklói borút, s a Balaton déli partjának rendezvényei. Ha a Balaton kulturális újjáélesztését célul kitűző Európa Kulturális Tava-kezdemenyezés nem válik önálló programmá, a pécsi pályázat részeként megvalósulhat.

Az Európa Kulturális Fővárosa-év általában nagy közösségformáló élmény a címet viselő város és régiója lakosságának. A kialakuló-kialakítandó dél-dunántúli közigazgatási régió lakossága regionális öntudatának a kialakulásában óriási szerepe lehetne a sikeres pécsi pályázatnak, a pécsi és egyben dél-dunántúli Európa Kulturális Fővárosa-évnak. Pécs a régió több mint harminc városát kereste meg együttműködési ajánlatával, valamint négy nagyobb, a régió peremén fekvő várost (Baját, Dunaújvárost, Keszthelyt, Nagykanizsát) is. A régió természetesnek érzett határai ugyanis nem mindig ott húzódnak, mint a kijelölt közigazgatási határok. Az együttműködő partnervárosok közt van Kaposvár és Székesfehérvár is, amelyek az első pályázati szakaszban még vetélytársai voltak Pécsnek.

A pécsi pályázatban kiemelt szerepet kap partnervárosként Szeged. A két várost sok különbség választja el és sok hasonlóság köti össze. Pécs történelmi belvárosát városfal veszi körbe; Szegedet a 19. század végi nagy árvíz után újjá kellett építeni, modern körút-sugárút szerkezetet kapott, így alapszerkezete Párizséra vagy Bécsére emlékeztet. Pécs a mesterségek: iparosok és kereskedők városa volt; Szeged mezőváros, melyet tanyarendszerek vettek körül. Szeged a 19. századra népes és nyitott település lett, Pécs viszont kisváros maradt, lakossága a század második felében a bányászat és iparosodás hatására kezdett növekedni. 1920-t követően, amikor a kormányzat rákényszerült az ország térbeli súlypontjainak átalakítására, mindkét városnak megváltozott (s egymáshoz hasonlóvá vált) a regionális szerepköre. Az egyetemi és az egészségügyi intézményrendszer nagyfokú fejlesztése jellemezte mindkét város két világháború közti időszakát.

Pécsett sok etnikum élt egymás mellett, Szegedet jellegzetes magyar városnak tartották. Hívei már a 19. század végén „magyar Moszkvaként” emlegették, felidézve Moszkva és Szentpétervár ellentétes (régi-nemzeti és új-idegen) kulturális imázsát, amely Magyarországra áthozva az idegen és modern Budapest kulturális elutasítását jelentette. 1920 után Klebelsberg Kunó kultuszminiszter jóvoltából Szegedre költözött a kolozsvári egyetem majd püspöki székhellyé is vált a város. Klebelsberg hívta meg a szegedi egyetemre Szent-Györgyi Albertet; a dóm előtti szabadtéri játékok tervét Hont Ferencsel és Hevesi Sándorral együtt álmodta meg. Az 1940-es évek elejének pécsi polgármestere, Esztergár Lajos viszont a Dunántúl kulturális fővárosává, „magyar

Athénná” szerette volna tenni a várost, az ismeretlen középkori költő latin versének hatása alatt, aki „Magyarhon Athénjának” nevezte Pécsset. A szocializmus éveiben Pécs bányászvárossá vált, lakossága megnövekedett s megközelítette Szeged népességének számát. A szocializmus időszakában, az 1950-es évek végétől kezdve, némely városban egy-egy felvilágosult és ambiciózus megyei vagy városi vezető kulturális fejlesztéseket tudott véghez vinni: Szegeden bővült a Móra Ferenc Múzeum, megnyílt a Kamaraszínház, Vaszy Viktor ekkor szervezte meg az ország egyik legjobb operatársulatát, Pécssett ekkortól kezdve alakították ki a „Múzeum utcát”, s ekkor indult útjára a Pécsi Balett sikertörténete.

Minden eltérés ellenére azonban Pécsben és Szegedben közös, hogy mindkét város hagyományos, jelentős, élő déli irányú interregionális kapcsolatokkal rendelkezik. Szeged államhatáron átnyúló régiójába beletartozik Szabadka, Újvidék, Arad és Temesvár – közülük kettő egyben Pécs testvérvárosa is. Mindkét város beletartozik tehát abba a soketnikumú, sokvallású déli kulturális övezetbe, amely a pécsi pályázat egyik alapja. Mindkét város nemzetközi regionális szerepet is igyekszik betölteni ebben az övezetben, nemcsak kulturális, hanem gazdasági és innovációs központként is. Mindkét város abban érdekelt, hogy Dél-Magyarország városait ne csak észak-déli irányú közlekedési útvonalak (autópályák, vasútvonalak) kössék össze más városokkal, hanem kelet-nyugati irányúak is. A közlekedési útvonalak, ahogyan ez mindig is volt, egyben kommunikációs folyosók is, ma, a digitális technika korában is. Pécs és Szeged egyaránt abban érdekelt, hogy a magyarországi kommunikációs folyosók ne csak a fővárosba és a fővárosból vezessenek, hanem összekössék a vidéki városokat egymással és külföldi városokkal is.

Párhuzamosságok és különbségek is vannak Pécs és Szeged kulturális szerkezetében. Pécssett városon belüli „autonómiáknak” szokták nevezni az egyetemet és a püspökséget – mindkettő hasonló, nagyon jelentős kulturális szerepet tölt be e városokban. Pécsnek nagy, tizenhét múzeumból álló múzeumi hálózata van, amelyhez további városi és magángalériák csatlakoznak; Szeged múzeumi rendszere kisebb. Pécsnek viszont nincs nagy hagyományú és országos tekintélyű nyári színházi fesztiválja, mint amilyen a Szegedi Szabadtéri Játékok. Mai pécsi építészetről szokás beszélni a szakirodalomban, szegediről nem. Szegeden az utóbbi években felélesztették a nemzetközi dzsesszfesztivált, Pécsnek nincs ilyen rendezvénye. E példák felől nézve azt mondhatjuk, a két város kulturális kínálata kiegészítheti egymást.

A pécsi Európa Kulturális Fővárosa-program külkapcsolati oldalának legfontosabb célja azon déli kulturális övezet városai együttműködésének biztosítása, amelybe magyarországi, romániai, szerbiai, horvátországi, boszniai, szlovéniai és olasz városok egyaránt beletartoznak. E kulturális övezetben Pécs közvetítő szerepet tölthet be egymástól markánsan eltérő kulturális hagyományok között. Közvetíteni tud az általánosságban

„nyugatinak” és „keletinek” nevezett kultúrák között, a balkáni térség és a nyugat-európai centrum-országok között, az Európai Unió tagországai és olyan országok között, amelyek még 2010-ben sem lesznek tagok. Nyugatinak és keletinek hagyományosan vallási háttere miatt neveznek egy kultúrát, s ma egyként keletinek mondják az iszlám vallásos hagyományain, illetve az ortodox keresztény hagyományokon épülő kultúrákat. Pécs és környékén számos kulturális és kultikus hely található, amely „nyugat” és „kelet” összefonódását jelképezi, például a muzulmán és keresztény emlékek is számító pécsi főtéri dzsámi. A város nemcsak sokféle etnikumot, hanem sokféle vallást is befogad: működik benne többek között ortodox imaház és muzulmán dzsámi is.

2010-ig feltehetően az Európai Unió tagjává válik Bulgária, Románia és Horvátország, ám maradnak olyan országok, amelyek esetében nem lehet megmondani, mikor lesznek az Unió tagjai: ilyen Bosznia-Hercegovina, Szerbia és Montenegró, valamint Törökország. De bármikor is történjen meg a politikai és gazdasági csatlakozás, a közös európai identitás kulturális kiépítésébe való bevonása ezen országok lakóinak ma is érdeke az Uniónak. Pécsnek működő városközi kapcsolatai vannak a déli övezetben: van boszniai, szerbiai és török testvér- vagy partnervárosa is.

A déli kulturális övezet elnevezés a Trieszttől Tuzlán át Temesvárig tartó sávot jelöli: Pécs ezen európai határvidék kulturális tapasztalatait kívánja pályázatának középpontjába emelni. Az övezet olyan, egymáshoz láncszerűen kapcsolódó kistérségekből áll (egyik végén Isztriával, a másikon a Bánáttal), amelyeknek gyakran erős, jellegzetes és általában multietnikus regionális öntudatuk van, s az utóbbi évtizedben bekövetkezett e regionális öntudatok kulturális „reneszánsza” is. Ugyanakkor e kistérségek kulturális szereplői általában keveset tudnak egymás törekvéseiről. Pécs Európa Kulturális Fővárosa-pályázata lehetőséget kínál arra, hogy elkezdődjék e kulturális övezet városai kulturális szereplőinek a kooperációja. Az előkészítés során Pécs Trieszttel, Mariborral, Tuzlával, Eszékkel, Vajdaság tartománnyal, Araddal és Temesvárral folytatott párbeszédet a 2010-es együttműködésről.

Fejlesztési fejezet

A tudásalapú társadalom

Pécs városfejlesztési dokumentumai az 1990-es évek közepe-vége óta fejlesztési prioritásként a tudásalapú gazdaság kiépítését nevezik meg, a kutatási és tudományos eredményeknek az üzleti életbe való integrálását, a regionális és interregionális együttműködés erősítését. Pécs a tudásalapú gazdaság helyi kiépítése révén válhat

regionális és nemzetközi regionális innovációs központtá. Az elmúlt fél évtized európai, globalizációs változásai mára érvénytelenítették az egykori, hagyományos újraiparosítást szorgalmazó fejlesztési koncepciókat. Ma nem az olcsó munkaerő vagy a kedvező adók számítanak a legfontosabb tőkelepitési tényezőknek, hanem a tudás, az innovatív környezet, az információs társadalom feltételeinek helyi megléte és az életminőség, a kulturális szolgáltatások helyi színvonala.

A fejlődés előfeltételei

(Városközi közlekedés) A régió, a megye és a város gazdasági fejlődésének legfőbb akadálya, hogy nem vezet át rajta autópálya. Magyarország nagyobb városai közül egyedül Pécs nem éri el a következő egy-két évben autópálya vagy gyorsforgalmi út: az M6-os autót megépítését 2008-ra ígéri a kormányzat. A pogányi repülőtér nemzetközi közforgalmi repülőtérre fejlesztése Pécs és Baranya megye közös, önerőből folytatott vállalkozása, melynek első szakasza idén az utasforgalmi terminál elkészültével befejeződik: 2006-tól a repülőtér bekapcsolódhat a nemzetközi légit forgalom hálózatába, elsőként várhatóan Pécs-Bécs, illetve Pécs-Dortmund járatokkal. 2010-ben Pécs már jóval könnyebben elérhető lesz autóval és repülőgéppel is, mint jelenleg.

(Informatikai fejlesztés) A tudásalapú gazdaság és társadalom helyi és regionális kiépítése érdekében készítette el Pécs 2003-ban a „Dél-dunántúli Digitális Mintarégió” tervét, amely arra szolgál, hogy informatikai fejlesztéseken, újfajta kommunikációs rendszerek felépítésén, digitális alapú szolgáltatások működtetésén keresztül elektronikussá tegye első lépésben az önkormányzat(ok) ügyintézését, második lépésben pedig a gazdaság, az egészségügy, a munkaügy, az oktatás, a kereskedelem, a turizmus stb. minél nagyobb hányadát. Az e-önkormányzat megnöveli a hivatali munka hatékonyságát, felgyorsítja az önkormányzat és a polgárok, az önkormányzat és a társadalmi, gazdasági szereplők kommunikációját, lehetővé teszi a demokrácia kiterjesztését, növeli a hátrányos helyzetű társadalmi csoportok, a fogyatékkal élő emberek esélyegyenlőségét. A „digitális mintarégió” kialakításával jelentősen nőhet a régió gazdasági versenyképessége.

(Szociális városrész-rehabilitáció) A bányászat megszűnésének és a hagyományos ipari termelés zsugorodásának a társadalmi következményei azokban a külső városrészekben jelentkeztek leginkább, ahol egykor bányászok és munkások laktak. E körzetekben nagyra nőtt és tartóssá vált a munkanélküliség, csökkent a helyi fogyasztás, ezért bezártak az üzletek, elmaradtak a lakásfelújítások, halmozódnak a kifizetetlen

közüzemi díjak és szegregációs folyamatok indultak el. E folyamat megállítására törekszik a „Borbála” szociális városrész-rehabilitációs program, amely a keleti városrész rehabilitációjának első üteme. A program a leépült lakóterületek lakáskészletének felújítását, a szolgáltatások fejlesztését, a környezeti károk felszámolását, s az ott élő társadalmi csoportok elkülönülésének feloldását kívánja elősegíteni.

A versenyképességi pólus-stratégia

2007 és 2013 között, a Nemzeti Fejlesztési Terv második szakaszában a kormányzat – uniós forrásokat felhasználva – mintegy száz-százmilliárd forint fejlesztést kíván irányítani az ország régióközpontjaiba, hogy növekedési/versenyképességi pólusként ellensúlyai legyenek az ország fővárosközpontú gazdaságának, s ugyanakkor gerjesztői régiójuk fejlődésének. Pécs versenyképességi pólus-stratégiája „Az életminőség pólusa” címet viseli, s három ágazat – az egészségipar, a környezetipar és a kulturális ipar – fejlesztésére épül. E szolgáltatás-jellegű versenyképességi pólus a tágan értelmezett emberi egészséghez (amely a fizikai, a szellemi és a szociális jólétet egyaránt magában foglalja) kapcsolódó szolgáltatási hálózat városi és regionális kiépítésére törekszik: olyan innovációk, informatikai fejlesztések és képzési formák elindítására, amelyek által Pécs élhető várossá, régiója élhető régióvá válik, s ugyanakkor új pályára állhat át a gazdasága is.

A pólus-stratégia megvalósulása nyomán kiépülő infrastruktúra letelepülőket vonzhat az országból és külföldről, elsősorban két korosztályt, az ún. ezüstgenerációt, az aktív (munkavállalói) kor végéhez ért nemzedéket, illetve a húszas évtizedében járó fiatal, egyetemista korosztályt. Az előbbieket az ápolási, idősgondozási, krónikus és mozgásszervi betegségeket gyógyító, magas színvonalú egészségügyi infrastruktúra, valamint a város és régió természeti adottságai (és alacsony ingatlanárjai) vonzhatják ide, az utóbbiakat Pécs egyeteme és magas színvonalú kulturális szolgáltatásai. A pólus-stratégia életbe lépése az idegenforgalom nagyarányú fejlődését is előidézi, mindenekelőtt az egészség-, az örökség-, a kulturális és gasztronómiai turizmus kiterjesztése révén. A stratégia szemléleti háttérében egyrészt a fenntartható fejlődés, a környezet-tudatosság, a fogyatékkal élők társadalmi integrálása, a társadalmi szolidaritás és az élethossziglani tanulás elve áll, másrészt egy európai demográfiai trend társadalmi és gazdasági következményeinek számbavétele: az életkor határa kitolódik, az idősebb korosztályok aránya nő a társadalomban.

Ennek megfelelően a pólus-stratégia olyan fejlesztési irányokat jelöl meg, mint például az egészség-rehabilitációs intézmények és a parasport-létesítmények fejlesztése, idősgondozó lakóparkok kialakítása, az egészséges táplálkozást szolgáló élelmiszeripari termékfejlesztés, környezetvédelmi kutatóközpont alapítása, tájrehabilitációs technológiafejlesztés, az öko-gazdálkodás regionális rendszerének kialakítása,

környezetvédelmi technológia-tervezés, városrehabilitáció, a kulturális turizmus és a digitális televíziózás fejlesztése. A pólus-stratégia kulturális iparral foglalkozó része „a legfontosabb stratégiai elemek” között elsőként említi Pécs Európa Kulturális Fővárosa-pályázatát.

Fejlesztési alapelvek

A pécsi pályázat fejlesztési csomagját az alábbi alapelveket követve állítottuk össze: a fejlesztésekkel el kell érni, hogy Pécs rendelkezzen megfelelő számú, nagyságú és európai színvonalú kulturális és művészeti térrel a Kulturális Főváros-év megrendezéséhez; elő kell mozdítaniuk a városban jelen lévő kulturális potenciál gazdasági hasznosulását, a kreatív ipar és a (kulturális) turizmus fejlődését; az Európai Unióval kompatibilissé, nemzetközi funkciók ellátására is alkalmassá kell tenni általuk Pécs kulturális intézményrendszerét. A fejlesztéseknek összefüggésben kell állniuk a város alapvető kulturális tendenciáival, belőlük kell, hogy következzenek; fel kell éleszteniük egy-egy városrész városiasságát; elő kell segíteniük a fiatal nemzedékek tehetséges tagjainak a városban maradását, és regionális, nemzetközi regionális kisugárzással is rendelkezniük kell. A fejlesztési csomag beilleszkedik a város középtávú fejlesztési elképzeléseibe is, amelyet jelenleg a növekedési pólus-stratégia jelenít meg.

Fejlesztési modellek

Fejlesztési csomagunk három városfejlesztési modellt ötvöz. (1) Némelyikük jellegzetes húzóprojekt: egy fejletlen, leromló, heterogén építészeti elemeket tartalmazó városrész újjáélesztésére irányuló, nagyméretű beruházás, amelytől azt lehet várni, hogy felértékeli a környezetét, magántőkés beruházókat vonz oda és elindít egy nagyobb szabású átalakulást a városrészben. (2) A fejlesztési csomag legnagyobb eleme egy kulturális negyed kialakítása egy nagy kiterjedésű volt ipari területen, a Zsolnay-gyár épületegyüttesének műemlék-épületeiben. A kulturális negyed fejlesztési célja elsősorban nem a környezetére irányuló felhúzó-hatás, hanem a benti sűrű, kreatív közeg létrehozása azáltal, hogy a negyed egyszerre helyszíne termelésnek és fogyasztásnak, elegye sokféle alkotó, szórakoztató és oktatási funkciónak. (3) A köztér-fejlesztésen keresztül érvényesülő katalizátor-jellegű beavatkozás a harmadik modell: egy-egy városrész újjáélesztése nemcsak nagy építkezések által mehet végbe, hanem (kevésbé költséges) köztérfelújítások és -átalakítások révén is. Egy park, tér vagy utca megújítása katalizátora lehet a környék fejlődésének: üzleteket, új lakókat és befektetőket vonzhat oda.

A fejlesztések városszerkezeti hatása

Pécs 2003-as településszerkezeti terve szükségesnek látja a városközpont bővítését, s két lehetséges irányaként a keleti, a budai városrész felé történő, illetve a déli irányú bővítést nevezi meg. A városközponttól délre eső, egykori lerobbant ipari területre az utóbbi években nagy bevásárlóközpont települt, markáns kereskedelmi jelleget adva az egész városrésznek. Az Európa Kulturális Fővárosa-program fejlesztési tervei ellenben keleti irányú, kulturális jellegű városközpont-bővítéshez vezethetnek. A Zsolnay Kulturális Negyed – a gyár épületegyüttesének azon részében, ahonnan már visszaszorult a termelés – új központja lehet a városba érkező turistáknak, s egyben olyan kreatív közeg, amelyet elsősorban a fiatalabb nemzedékek használnak. A belváros és a Zsolnay Kulturális Negyed közötti, építészetileg heterogén, periférikus jellegű városrész nagyszabású átalakítása két húzóprojekt révén, a Zenei és Konferenciaközpont, illetve az Regionális Könyvtár új épületeinek megépítésével kezdődik el. A tervezett új kulturális városrésznek és a belvárosnak az összekötését segíti elő a belvárosi főutca, a Király utca keleti végének, a Búza tér belváros felé eső oldalának sétálóövezetek kialakításával is együtt járó rekonstrukciója.

A kulcsprojektek

1. Zenei és Konferenciaközpont

Nemcsak a dél-dunántúli régióban, hanem Pécs nemzetközi régiójában sincs – kb. kétszáz kilométeres körzetben – korszerű, nemzetközi mércével mérhető hangversenyterem. Pécsen jelenleg nincs olyan művészeti tér, amelyben a ma szokásos nemzetközi szinten lehetne koncertet rendezni. Az új hangversenyterem megjelenítené Pécsen Európa zenei térképén, nemzetközi régiójának zenei központjává téve a várost, növelné kulturális turizmusát, s hozzájárulna szimfonikus zenekarának szakmai továbbfejlődéséhez. A Pannon Filharmonikusok az utóbbi években jelentős szakmai fejlődésen ment keresztül Hamar Zsolt karmester irányítása mellett. Regionális zenekarrá vált, amely nemcsak Pécsen játszik rendszeresen, hanem Eszéken vagy Kaposváron is. Pécs 2010-re olyan nemzetközi zenei események megrendezésére készül, mint például a Kórusolimpia, a világ amatőr kórusainak versenye. Ilyen nagyszabású kulturális eseményeket a város nem tud megrendezni korszerű hangversenyterem nélkül. Az utóbbi időben épített vagy épülő, a pécsihez hasonló méretű, a fejlesztés előkészítése során tanulmányozott európai hangversenytermek egyben konferenciateremként is szolgálnak (Lahti, Luzern, Bochum). A Zenei és Konferenciaközpont a város

konferenciaturizmusát is fellendítheti, közvetett hatásként az egyetemi kutatások színvonal-emelkedését is segíti, és magántőkés szállodaipari beruházókat vonzhat a városba.

A Zenei és Konferenciaközpont zöld mezős beruházás, amely az Európa Kulturális Fővárosa-program egyik emblemikus épülete kell, hogy legyen; a város már megtette az előkészületeket a nemzetközi építészeti tervpályázat kiírására. Az épület ezerfős, akusztikai tervezéssel készült hangversenytermet (konferenciatermet) foglal majd magában, nagy méretű próbatermet, amely a Pannon Filharmonikusok rendelkezésére áll, kisebb szekciótérmetek (amelyek egyben szólampróba-termek is), a Filharmonikusok, illetve a Konferenciaközpont irodáit, a Filharmonikusok működéséhez szükséges további szokásos termeket (kottatár, hangszertár stb.), a közönség számára fenntartott tereket (kávézó, könyvesbolt, fogadótér stb.), s mindezek kiszolgáló helyiségeit. A hangversenyterem helyet ad komolyzenei, dzsessz, világzenei, népzenei, popzenei koncerteknek, filmfesztiválnak és konferenciáknak is.

Az épület helyszínét a Balokány-liget közparkja mellett jelölte ki a város közgyűlése. A közparktól keletre eső térségben egy magánberuházó élményfürdő kialakítását tervezi az egykori strand felújítása révén, a nyugatra eső területre kerül a Zenei és Konferenciaközpont – feltehetően parktól övezett – épülettömbje. A belváros és a Balokány-közpark közötti városrész periférikus, heterogén épületformákból álló, építészeti folytonosság nélküli terület, amely jelen állapotában nem biztosítana megfelelő minőségi városi kontextust az épületnek. A fejlesztés azonban húzóprojekt-jellegű, éppen arra irányul, hogy idehelyezése révén pozitív folyamatokat indítson el a környezetében, a városrész átalakítását, kulturális jellegűvé változtatását indítva el. A területnek a belvároshoz, illetve a közelben lévő egyetemi tömbhöz való szerves kapcsolatát zöldterületi sétáló-övezet biztosíthatja, a 48-as tér parktervezéses rekonstrukciójának kiterjesztéseként.

Becsült költsége: 7,9 milliárd Ft.

2. Zsolnay Kulturális Negyed

A Zsolnay-gyár a város egyik emblemikus területe: modern kori fejlődésének jelképe. Pécs a 19. század második, a 20. század első felében elsősorban a Zsolnay-porcelánok és épületkerámiák révén volt európai hírű város. A Zsolnay-gyár eozinja és pirogránitja sok-sok neves európai köz- és magánépületet díszít Párizstól Budapesten át Zágrábig. A ma kreatív iparnak nevezett tevékenység számára nem lehet jobb emblémát találni, mint a Zsolnay-gyár, amely egyszerre volt helyszíne a nagy nyereséget hozó ipari termelésnek és az iparművészeti, formatervezési alkotóműhelynek. A gyár épületegyüttese nagy területen fekszik, épületekkel és fallal határolt, zárt közeg, mintegy város a városban, amely egykor nemcsak a termelést és a gyár irodáit

fogadta be, hanem a tulajdonos családnak és munkásaiknak az élettereit is, lakóházakat, iskolát, óvodát, parkot és tenispályákat. A gyár területének nyugati felén szecessziós műemléképületek (részben leromlott állapotú ipari műemlék-épületek) állnak, amelyekben már nem folyik termelés. Az utóbbi években a Zsolnay Örökség Kezelő Kht. által elindított revitalizációs folyamat folytatásaként és felgyorsításaként született meg a Zsolnay Kulturális Negyed terve.

A kulturális vagy kreatív negyed az utóbbi másfél évtized egyik jellegzetes városfejlesztési modellje Nyugat-Európában. Gyakran volt ipari vagy kikötői területek kulturális átfunkcionálásával hozzák őket létre. E fejlesztés révén étellel töltenek meg egy, a várostestben nem működő, a városrészeket elszigetelő, lepusztult területet, s ugyanakkor olyan sűrű közeget hoznak létre, tömörítenek össze, amely egyszerre ad teret fogyasztásnak és kulturális termelésnek, képzésnek és kulturális látványosságoknak, tehát éppúgy használják őket turisták, mint a város – főként fiatalabb nemzedékekhez tartozó – lakói. A kulturális negyedekben vendéglők, bárók, szórakozóhelyek éppúgy megtalálhatók, mint a kreatív ipar műhelyei és az ifjúsági szubkultúrák helyszínei. Az egyik legfontosabb cél az, hogy olyan kreatív miliót alakítsanak ki, amely vonzza a fiatalabb nemzedékek legtehetségesebb tagjait, és inkubátor-funkciók révén segíti a piacra lépésüket. A kulturális negyedek sokféle funkciót befogadnak és heterogén a finanszírozásuk is: részben köztámogatást, részben magántőkét használnak fel a működésükhöz. A bennük működő hagyományos intézmények (múzeum, színház) is másként működnek, mint másféle közegben elhelyezkedő társaik: nyitottabbak a társadalmi környezetük kérdéseire. A kulturális negyedek általában megváltoztatják a városok helyeinek hagyományos térbeli hierarchiáját is: felértékelnek periférikus vagy félperiférikus tereket, melynek nyomán elindul városi környezetük átalakulása.

A Zsolnay-gyár megépülésétől kezdve Pécs egyik turisztikai látványossága. Kutakkal, szobrokkal, üvegházzal, óriás vázakkal teli nagy közparkja és szecessziós épületei a szükséges bontások és felújítások után önmagukban is vonzóak lesznek a turisták számára. A benne helyet kapó ipartörténeti témapark tovább erősíti turisztikai vonzerejét. Eleven, a városlakók által is használt közeggé, kulturális negyeddé azonban egyrészt a művészeti és művészetoktatási funkciók idetelepülése, másrészt a vendéglátással és szabadidőiparral kapcsolatos funkciók teszik. A Zsolnay Kulturális Negyed a gyár területének nyugati, műemléki épületeket tartalmazó felén alakul ki (a keleti felének egy részében porcelán- és kerámiaipari termelés folyik), a már elindult revitalizáció folytatásaként. A meginduló felújításokhoz szükséges épületkerámia-megrendelések évekre helyreállíthatják a gyár termelésének gazdaságosságát. Az épületegyüttesben a következő funkciók telepednek meg:

- *Ipartörténeti témapark.* A témaparkba beletartozik az ipartörténeti múzeum, a Zsolnay-gyár látványos gyártási folyamatainak a bemutatása és az ún. Zöld Házat elfoglaló Zsolnay-kerámiakiállítás. A gyár laboratórium-épülete a terület egyetlen későbbi beépítése, amelyet nem bontanak le. Egykor itt szimulálták a villámokat a pirogránit teszteléséhez. Az itt berendezett Kísérletek Házában – elsősorban gyerekek számára – ismeretterjesztő technikai kísérleteket és bemutatókat tartanak. A témapark ipartörténeti múzeuma a kialakítandó pécsi *ipariörökség-útvonal* egyik végpontja, a másik a belvárosi Tímár-ház manufaktúra-múzeuma.
- *A Művészeti Kar oktatási bázisa.* Az egyetemi képzés általános tendenciája, hogy egyre intenzívebb kapcsolatra törekszik az ipari termeléssel és a közösségi tevékenységekkel. A Kar kerámiaszobrász-oktatásának gyári környezetbe települése lehetőséget ad művészi formálás és modern ipari technológia találkozására. Ugyancsak a Zsolnay Kulturális Negyedbe kerülne a szobrász-restaurátorok képzése, a művészeti textiltervező-képzés és az alkalmazott grafikus képzés.
- *Design Központ.* A Központ egyrészt kiállítótereket foglalna magában: designtörténetit és üzleti alapon működő formatervezőit.
- *Inkubátorház.* A kreatív ipar fejlesztésének egyik intézményes formája. A kreatív ipar ágazatába általában tőke- és technológiaszegény mikro- és kisvállalkozások tartoznak: divattervezők, grafikai stúdiók, zenészek, designer-ek, web-oldaltervezők stb. Az inkubátorház a vállalkozásaik önálló piacra lépés előtti segítségével foglalkozik. Rendelkezik formatervező-műhelyekkel, hangstúdióval, felszerelt grafikai stúdióval, digitális média stúdióval. Az inkubátorház internet alapú közösségi rádiót is üzemeltet: a Kulturális Negyed és a Kulturális Főváros-program netrádióját.
- *Kortárs Művészeti Központ.* A gyár déli területének ipari műemlék épületét foglalja el a KMK, amely egy nagy nemzetközi művészeti hálózat, az Art Factory első magyarországi bázisa lesz. Színpadot, oktatási tereket, szervező- és kutatóhelyet egyaránt magában foglal. Részben új típusú, szervező-kutató, nemzetközi kapcsolatokat menedzselő művészeti intézmény, amelyhez kiállítóterek és műtermek tartoznak, részben a magas kultúra és az alternatív kultúra metszéspontján működő szórakoztató központ, melynek befogadó színpadán dzsessz, világzenei, popzenei, kortárs zenei és mozgásszínházi előadások jelenhetnek meg, döntően a fiatal nemzedékek kulturális érdeklődésének megfelelően.
- *Szálloda, vendéglő, kávéház, irodák.*

Becsült költsége: 10,9 milliárd Ft.

3. A „Nagy Kiállítótér”

Pécs ugyan nagy múzeumhálózattal rendelkezik, ám nincs olyan méretű kiállítótere, amely alkalmas volna nagy nemzetközi, „átutazó” kiállítások befogadására vagy nagy tematikus kiállítások rendezésére, márpedig az Európa Kulturális Fővárosa-év nem képzelhető el ilyen események nélkül. Ilyen művészeti terek Magyarországon jelenleg csak Budapesten vannak. Pécs kortárs művészetének legerősebb ágazata talán a képzőművészet; a város a magyarországi képzőművészeti élet második számú helyszíne. A „Nagy Kiállítótér” létesülése, a benne megrendezendő kiállítások meg-megújuló ösztönzést adnának a helyi művészeknek és a Művészeti Karnak, megerősítenék egy fővároson kívüli pólusát a hazai művészeti mezőnek, nemzetközi hálózatokba kapcsolnák be a város művészeti intézményeit és csoportjait, növelnék a városba irányuló kulturális turizmust és nyitottabbá tennék a múzeumhálózat állandó kiállításokra alapozódó rendszerét.

A „Nagy Kiállítótér” a régi Vármegyeháza nagy barokk épülettömbjének átalakítása és új szárnyépülettel való modern kiegészítése révén jön létre. Ma az épület egyetlen használatba vett emeletén a Modern Magyar Képtár egyik kiállítása látható, az 1960 és 2000 közötti magyar képzőművészet reprezentatív tárlata. E fejlesztés is egy nagyobb koncepció, a „Múzeum-utca” kiegészítésének a része. A „Múzeum-utca” Pécs négy részre tagolódó belvárosának észak-nyugati, szakrális negyedében fekszik, az ókeresztény nekropolisz és a dóm szomszédságában: erre a területre kíváncsiak leginkább a Pécsre látogató turisták. Kétfajta funkcióval szükséges kiegészíteni a „Múzeum-utcát”: olyan terekkel, amelyek a látogatók fogadóterei, s ugyanakkor városi életet is visznek a múzeumi közegbe (kávéház, CD-, DVD- és könyvesbolt, nyitott parkok), s olyan kiállítótérrel, amely kulturális mozgalmasságot teremt ugyanitt időszaki és kortárs kiállításai és eseményei révén. Az előbbinek a Pierre Székely-kölkert, az utóbbinak a Vármegyeháza adna otthont. A „Múzeum-utcát” nyaranta elevenséggel tölti meg az itt található Szabadtéri Színpad is, amelynek játszó- és nézőterét tetővel szükséges ellátni, környezetében pedig parképítő programot megvalósítani.

A Vármegyeháza új szárnyának építése jelentős építészeti kihívás is, hiszen a középkori várfalhoz támaszkodó, a barokk épülettömbhöz illeszkedő, részben térszín alatti, mintegy 1500 négyzetméternyi, heterogén (pl. változó belmagasságú) kiállítóteret magában foglaló épületrészt kell megtervezni. A „Nagy Kiállítótér” működtetője a Janus Pannonius Múzeum lesz. Az épületrekonstrukciót követően a barokk épületrészekbe költözik át a Modern Magyar Képtár egész gyűjteménye, az új szárny az időszaki kiállításoké lesz. A 2010-es évre tervezett művészeti események közül többnek – például a Bauhaus és a magyar művészet kapcsolatát, illetve a szocialista realizmus kelet-közép-európai művészetét bemutató nagy kiállításoknak – a „Nagy Kiállítótér” ad majd otthont. Létrejöttét követően lehetővé válik a Janus Pannonius Múzeum

tulajdonában lévő, a 20. század közepének, második felének jelentős magyar műgyűjtőitől származó raktári anyag bemutatása is, a 2004-es Tamás Henrik-kiállítás folytatásaként.

Becsült költsége: 3,5 milliárd Ft.

4. Regionális Könyvtár és Információközpont

Pécsett működik az ország legnépesebb egyeteme, ugyanakkor a városnak nincs korszerű könyvtára. Sem a Városi, sem a Megyei Könyvtár épülete nem bővíthető, s így nem tudják befogadni azon új funkciókat, amelyek részben az információs társadalom kialakulása, részben a kulturális javakhoz való hozzáférés esélyegyenlőségének szempontja miatt társultak a korszerű könyvtárakhoz. Ha egy város részese kíván lenni a tudásalapú gazdaság és társadalom világának, arra kell törekednie, hogy minél több lakosa minél könnyebben férhessen hozzá az információhoz, amely a mai gazdaság és társadalom legfőbb tényezője, s amelyet ma elsősorban az internet, a digitális alapú szolgáltatások hordoznak. A korszerű könyvtárnak számítógép-állomások sokaságával, internet-hozzáféréssel, adatbázisokhoz való hozzáféréssel éppúgy rendelkeznie kell, mint könyvtárral és olvasótermekkel. Továbbá látogatóbarát kell, hogy legyen: szolgáltatásokat kell szerveznie minden korosztály számára, tartalmaznia kell gyerekrészleget, kávézót, gyermekmegőrző-játszóházat, DVD-tárat és vetítőtermet, az ezüstgeneráció tagjai számára kialakított klubhelyiséget, rendezvényhelyszínt és a mozgáskorlátozottakat segítő funkciókat is.

Pécs városa és Baranya megye önkormányzata egyesíteni kívánja az általa működtetett könyvtárakat, a Városi és a Megyei Könyvtárat, zöld mezős beruházásként építetve fel – Pécs régióközponti felelősségét is megjelenítve – az új Regionális Könyvtár és Információközpont épületét. A Megyei Könyvtár ma is ellát térségi, részben regionális feladatokat: öt megyei kistérség mozgókönyvtári szolgáltatását szervezi, bibliobuszokat járat a könyvtárral nem rendelkező aprófalvakba, szakmai képző és továbbképző szerepe van középfokú könyvtárosképzése révén. A fejlesztés lehetőséget adna a regionális feladatkör kiterjesztésére, miközben új terei által közösségi színterré is válna a városban. A városközpont keleti irányú kiterjesztése jegyében az épület ugyanazon városrészbe kerül, mint a Zenei és Konferenciaközpont, erősítendő a beruházás húzóhatását a környezetére.

Becsült költsége: 4,9 milliárd Ft.

5. Közterek és parkok újjáélesztése

Az európai város legfontosabb eleme a köztér, a nyilvános tér, ahol sokféle tevékenység zajlik, és sokféle ember találkozik össze. A város, különösen nyilvános terei, a társadalmi és kulturális különbségek megmutatkozásának a közege, a hely, ahol érintkezésbe léphetünk számunkra idegen emberekkel, kultúrákkal. A városiasság élménye nagyrészt a közterek használatán múlik: a várost, amelynek az utcáit és tereit nemcsak közlekedésre használják a lakosai, hanem vásárlásra, szórakozásra, étkezésre, vitatkozásra, pihenésre és játékra is, városiasabbnak találjuk, mint azt, ahol a közterületeket egy-egy funkció uralja. A mai városnak sok köztere válik egyfunkcióssá: közlekedőfolyosóvá, parkolóterré, bevásárlóutcává vagy turisztikai látványossággá. Az Európa Kulturális Főváros-pályázat alkalmat ad arra is, hogy a köztereket visszahelyezzük a városfejlesztési tervek középpontjába, s megpróbáljuk őket visszaadni a közösségnek. A közterületek revitalizációja egyben fejlesztési modell is. Egy-egy lerobbant városrész felélénkítésének egyik módja közttereinek a felújítása, amelynek következtében felértékelődhet a környék, új lakosok, üzletek és szórakozóhelyek jelenhetnek meg a városrészben. Sokat hivatkozott példa Barcelona 1980-as évekbeli városfejlesztése, amely a terek és parkok rekonstrukcióit tekintette a fejlődés katalizátorainak.

A Kulturális Főváros-év eseményeinek egy része közterületen zajlik, hagyományos „színházi” vagy zenei előadások éppúgy, mint olyan művészeti akciók, amelyek ideiglenesen átalakítják a köztereket. A közterületek állapota alapvetően meghatározza, milyennek látunk egy várost. Pécs közterületeinek az állapota – leszámítva a városközpont némely részét –általánosan leromlott. Az útburkolatok hiányosak és feldozottak, a parkok unalmasak, a játszóterek nagy része lepusztult, a belvárosi utcák egy része parkolóutcává vált. A közterületek újjáélesztésére irányuló kulcsprojekt öt részből áll: kutak, terek, utcák, parkok és játszóterek rehabilitációs programjaiból. Közel sem terjed ki a város összes közterületére, csak azokra, amelyeket vélhetően a leginkább használnak majd 2010-ben. Példamutató beavatkozásokat tervezünk, amelyek a városszöveti háló kis számú húzópontjának átalakítása révén kiválthatják, felgyorsíthatják városi környezetük spontán megújulását. E példamutató beavatkozások során olyan finom motívumokat lehet használni (nem szokványos burkolatot, színeket, jeleket, növényfajtákat vagy történetet), amelyek olcsók, s mégis át velük értelmezni egy-egy teret. A közterületek újjáélesztésének projektje módot ad arra is, hogy azok a külső városrészek is részesüljenek fejlesztési forrásokból, amelyekben alig fordulnak meg turisták. A pécsi 2010-es program nemcsak a városközpontot kívánja használni, hanem Uránváros, Kertváros vagy Meszes kulturális tereit is.

Az elmúlt százötven év városfejlődése a felszín alá kényszerített sok-sok karsztvizes forrást és csobogót. Valaha Pécs a kutak és a felszíni patakok városa volt. A közterületek újjáélesztése-projekt kút-programja tíz egykor kút visszaállítást, a Tettye-patak újbóli felszínre hozatalát és a városi zöldfelületek patakvizes öntözésének biztosítását tartalmazza. A kutak és szökőkutak nemcsak a város hangulatát és térhasználatát alakítják át, hanem növelik a levegő páratartalmát, csökkentik a szennyezettségét, elviselhetőbbé téve a nyári városi klímát. A kút-programban turisztikai, környezetvédelmi és a fenntartható városfejlesztés elvéből következő célok kapcsolódnak össze. A tér-program arra irányul, hogy néhány tér átfogalmazásával új rendezvényhelyszíneket, felszín alatti mélygarázsokat és sétálóövezeteket alakítson ki, fejlődési folyamatot indítva el környezetükben, továbbá hozzájáruljon a városközpont keleti kibővítése programjának megvalósulásához.

Az utca-program részben burkolat-felújításokat tartalmaz, ám néhány esetben ki kell terjednie az utca épületeinek rekonstrukciójára is (például a Király utca keleti végének felújítása esetében). A burkolat-felújítások iránya hatással lehet a városon belüli turistaforgalom irányára, ezért kitüntetett övezete a belváros, a Zsolnay Kulturális Negyed és a Tettye háromszöge. Az Európa Kulturális Fővárosa-pályázat fejlesztési csomagjának egyik célja, hogy megnövelje az időt, amit a Pécsre érkező turisták itt töltenek. Ezért szükséges a kulturális turizmus hagyományos területéről, a belvárosból elvezetni őket (például tematikus sétaútvonalakkal) a Mecsek-oldal, illetve az új kulturális negyed felé. A park-program (valójában zöldfelületi program) utcafásításokat, kertfelújításokat, zárt kertek kinyitását, parkok művészeti helyszínné változtatását jelenti.

A játszótér-program első számú (ám nem kizárólagos) területe az Uránváros, amelyben szinte összefüggő a játszótérek rendszere. Az uránvárosi lakótelep a szocialista korszak építészetének legszínvonalasabb (a skandináv modernizmushoz hasonló elveket megvalósító) hagyatéka. Nagy játszótér-rendszerének felújítása modell értékű lehet, segíthet megállítani a városrész lakosságának elöregedését, a fiatalabb nemzedékekhez tartozók számára felértékelheti a városrészt, ami spontán fejlődési folyamatokat is kiválthat. A játszótér-program tervezése során a mai egyhangú kínálat helyett tematikus játszótérek kialakítására fogunk törekedni: vizes játszótér, közlekedési park, kalandpark, építőkert, képességek parkja (fogyatékos gyerekek speciális játszótere), sportjátszótér válthatja fel a jelenlegieket. Egy-egy játszóteret pedig a déli kulturális övezet városaiból hívott tervezők építhetnek fel, megjelenítve városaikat is.

Becsült költsége: 7,4 milliárd Ft.

A fejlesztések várható eredményei

A fejlesztések megvalósulása lehetővé tenné, hogy Pécs 2010-ben méltó módon rendezze meg az Európa Kulturális Fővárosa-évet, s 2010 után nemzetközi régiója egyik kulturális központjává váljon; hogy összekapcsolódjanak egyetemi és városi kulturális funkciók, s fejlődésnek induljon a város kreatív ipara; hogy munkahelyek jöjjenek létre képzett fiatalok számára; hogy javuljanak a város és a régió lakóinak kulturális hozzáférési esélyei, miként a kulturális közszolgáltatások színvonala is; hogy bővüljenek a turizmus (elsősorban a kulturális és konferenciaturizmus) helyi célpontjai; hogy spontán fejlődési folyamatok induljanak meg stagnáló városrészekben, s Pécs élhetőbbé váljon lakói számára.

A város kulturális fejlesztési térképe

Az alábbiakban ismertetendő, már folyó vagy tervezett városi fejlesztések mindegyike kapcsolatban áll az Európa Kulturális Fővárosa-program céljaival. E fejezet arról ad képet, milyen erőfeszítéseket tesz a városi és a megyei önkormányzat, az egyetem és más társadalmi szereplők Pécs kulturális fejlesztése érdekében, s milyen fejlesztési kontextusba illeszkednek jelen pályázat kulcsprojektjei.

Az Európai Unió csatlakozást követően elindult fejlesztési program, a ROP (Regionális Fejlesztési Operatív Program) első projektjét a Pécs/Sopianae Örökség Kht. nyerte el a város földfelszín alatti ókeresztény nekropoliszának (világörökségi helyszín) bemutathatósága és turisztikai vonzerejének növelése érdekében beadott pályázatával. A másfél milliárd forint összegű fejlesztés láthatóvá és látogathatóvá teszi a 4. századi nekropolisz Cella Septichorának nevezett hétkaréjos kápolnáját, felújítja a már korábban feltárt sírkamrákat és mauzóleumot, díszburkolattal látja el a világörökségi központhoz vezető utcákat és revitalizálja a környezetükben lévő zöldfelületeket. A fejlesztés 2006-ban fejeződik be.

Elkészült az ugyancsak másfél milliárd forint összegű második világörökségi ROP-pályázat, amely a volt tűzoltólaktanya rekonstrukcióját – a világörökségi helyszínek turisztikai fogadóbázisává, valamint médiaműhelyt, látványgrafikai műhelyt, kerámiaműhelyt, vizuális kommunikációs stúdiót, műtermeket tartalmazó művészeti központtá alakítását –, a környezetében lévő városfal kibontását, a Jakováli Hasszándzsámi és minaret, a Memi pasa fürdője törökkori emlékeinek a rehabilitációját, turistabuszokat fogadó parkoló és a világörökségi helyszínek felé vezető sétány kialakítását foglalja magában. A 2005-ben beadott pályázat projektjének megvalósítási ideje két év.

Ugyancsak a történelmi belvárost érintik a napirenden lévő múzeumfejlesztési tervek. Idén kezdődött a Zsolnay Múzeum épülettömbjének rekonstrukciója. A Zsolnay Múzeum Pécs múzeumi hálózatának leglátogatottabb pontja. Tizenkétezer tételes nagy gyűjteményéből csak kevés látható a kiállításon; a tervek szerint újabb kiállítás nyílik majd belőle az újjászületett Zsolnay Kulturális Negyed egyik szecessziós épületében, az ún. Zöld Házban. Új eleme lesz a pécsi múzeumi hálózatnak a Rákóczi út 11. szám alatti első pécsi múzeumépületben nyitandó modern magyar festészeti kiállítás, amely az egyik legkiválóbb hazai magángyűjtemény, az Antal-Lusztig-gyűjtemény anyagát teszi bemutatathatóvá, folytatva az 1960-as években indult gyűjtési folyamatot, amely a modern magyar művészet egyik legfontosabb helyszínévé tette a város múzeumait. Az épület felújítása várhatóan 2006-ban kezdődik. Ez a beruházás, valamint a volt tűzoltóaktanya épületének kulturális célú átfunkcionálása közösségi beruházásként egészíti ki a belváros körüli „körgyűrűn” utóbbi években magántőkéből elindult építkezések, felújítások sorát.

A tizenhét múzeumból álló pécsi hálózat egyik alapvető problémája, hogy a birtokában lévő tárgyak raktározási feltételei nem felelnek meg a korszerű műtárgyvédelem és muzeológia követelményeinek, s a kiállításain a tárgyainak csak 4-5%-a kerül a közönség elé. E probléma megoldása egy látványtár létrehozása lehet. Látványtár és hagyományos raktár dinamikus egységet képez: a látványtárba olyan tárgyak kerülnek, amelyek átestek a szükséges restaurálási folyamaton és tudományosan feldolgozottak, így bemutatathatók. Mivel ez folyamatos munkát igényel, idővel a látványtár mérete nő, a hagyományos raktaré csökken. A Látványtárhoz restaurátorműhelyek, múzeumpedagógiai helységek (játszószoba, kézműves terem, előadó- és vetítőterem stb.), könyvtár, kutatószobák és múzeumi kávézó is kapcsolódna. A Janus Pannonius Múzeum Látványtárának létrehozása elképzelhető zöld, illetve barna mezős beruházásként is, például volt ipari létesítmények rekonstrukciója révén. A Látványtár a pécsi Európa Kulturális Fővárosa-pályázat egyik kiegészítő projektje.

Új múzeumi terv a Szerb Ortodox Regionális Egyházművészeti Gyűjtemény pécsi kialakítása. A belvárosban elhelyezkedő (Zrínyi u. 15.) szerb ortodox egyházi központ épülete – mely a pécsi Szerb Kisebbségi Önkormányzatnak is helyet ad – a terv szerint új épületszárnyal bővül, ez ad helyet az egyházművészeti kiállításnak és a vele összeköttetésben lévő Oszlopos Szent Simeon-kápolnának, amelynek központi helyén a lebontott rácgörcsönyi templom 18. századi rekonstruált ikonosztázióját állítják fel. A kiállítás 2008-ban nyílik meg a jelenlegi elképzelések szerint. A Baranya Megyei Kulturális és Idegenforgalmi Központ a megyében élő nemzeti kisebbségek hagyományait bemutató kiállítóteret kíván kialakítani székhelyének, a Baranya Háznak a tetőtér-beépítésével, egyik alapvető tevékenységi körének (a kisebbségek társadalmi integrációjának, közösségépítésének és érdekérvényesítésének elősegítése) megfelelően.

Belvárosi helyszínen nyílik meg várhatóan 2006-ban a Fogd a kezem! Alapítvány kezdeményezésére a fogyatékosok által készített művészi termékek boltja, s folyik a tervezése a fogyatékosok által működtetett kávéház kialakításának is. A városi önkormányzat emblematisztikus helyszínt szeretne az alapítvány rendelkezésére bocsátani, valószínűleg a főutcán, a Király utcában. Az Európa Kulturális Fővárosa-pályázat előkészítése során merült fel olyan városi játszóházak létrehozásának az elképzelése is, amelyek befogadnak fogyatékos és nem fogyatékos gyerekeket (és szüleiket) is. Ezek a kezdeményezések olyan közösségi tereket alakítanak ki, amelyek egyként használnak fogyatékkal és a nélkül élők, hozzájárulva ezáltal fogyatékkal élő embertársaink társadalmi integrálódásához.

A pécsi Európa Kulturális Fővárosa-felkészülésnek célja a meglévő kulturális intézmények megerősítése is, s esetenként olyan új funkciókkal való kiegészítése, amelyek bekapcsolják a város művészeti-kulturális tevékenységeit a nemzetközi művészeti kommunikáció hálózatába és piacába. A Jelenkor folyóirat szerkesztőségének új helyszínre költözésével a Jókai tér 11. számú, jelenleg üres műemlék-épület az Irodalom Házává válhat, amelyben a német nyelvterület Literaturhaus-ainak mintáját követve az irodákon kívül irodalmi kávéház, minőségi könyvesbolt, kutatószoba, rendezvényhelyszín, valamint egy kisebb méretű kereskedelmi galéria kap helyet. Az épület emeleti festett (restaurált 18. századi freskókkal díszített) termei városi fogadásoknak, rendezvényeknek lehet a helyszíne. Az Irodalom Háza – amely a pécsi Európa Kulturális Fővárosa-pályázat „előprojektje” – írói estek, konferenciák szervezésével is foglalkozik majd, s bázisa lehet Pécs nemzetközi régiója egyik központi irodalmi találkozójának.

A kulturális célú fejlesztések ismertetésében ezzel a mondattal hagyjuk el a belvárost. Az egyetem Művészeti Kara campusfejlesztési tervei nemrég készültek el. A fejlesztés nagymértékben megnövelné a kar oktatási tereit, s kiállítóterrel és színpadtérrel, nézőtérrel egészíti ki épületét. 2010-ig előreláthatólag két újabb (kisebb méretű) színpadi térrel gazdagodik Pécs, a művészeti campuson kívül színpad épül a Kortárs Művészeti Intézet részeként is. Átfogó rekonstrukcióra kerül sor ráadásul két olyan épületnél, épületegyüttesnél is, amely szintén rendelkezik színpadi térrel: a Bóbita Bábszínházról, illetve az Apáczai Nevelési Központtól van szó. Az ANK nagy oktatási-kulturális komplexum Pécs legnagyobb városrészének, a Kertváros lakótelepének közepén. 1,2 milliárd forintos (címezett állami támogatásból megvalósuló) rekonstrukciója az egyik legnagyobb művelődési intézmény-rekonstrukció az országban. Mivel Pécsen három szabadtéri színpad (a Káptalan utcai, a tettyei és az Anna udvar) is található – ezeken zajlanak a Pécsi Szabadtéri Játékok előadásai –, 2010-ben a város már annyi színpadi térrel fog rendelkezni, ami megkönnyíti a POSZT (Pécsi Országos Színházi Találkozó) lebonyolítását, s megteremti a lehetőséget nemzetközi színházi fesztiválok megrendezésének is.

Az ANK elhelyezkedéséhez képest a Kertváros másik oldalán épül (és nyílik meg idén ősszel) az Expo Center épülete. E kétmilliárd forintos beruházás a város egyik cégének, a PVV Rt.-nek (Pécsi Városüzemelési és Vagyonkezelő Rt.) a vállalkozása. Olyan nagyméretű kiállító- és rendezvényteret hoz létre, amely alkalmas lesz például informatikai, ipari vagy turisztikai vásárok, konferenciák és könnyűzenei koncertek befogadására is.

Az Európa Kulturális Fővárosa-pályázat keretein belül fogalmazódott meg a városi kulturális intézményi decentralizációs program. A rendszerváltás előtti évtizedek városfejlesztési politikája arra törekedett, hogy – oldandó az új lakótelepek alvóvárosi jellegét – a felépített új városrészekben városrészközpontok jöjjenek létre, amelyek biztosítani tudják az ott lakók számára a szabadidő eltöltését is. Az elmúlt két évtizedben ezek a városrészi centrumok (és közösségi intézményeik) sorvadásnak indultak. A decentralizációs program célja e közösségi helyszínek újjáélesztése, s ezáltal a kulturális javakhoz és információhoz való hozzáférés esélyeinek a javítása a külső városrészekben élők számára, új kommunikációs technikák alkalmazása révén. A program – amely elsősorban a művelődési házak meglévő rendszerére támaszkodhat – többfunkciós, internet-szobát, könyvtárat, civil közösségi helyszínt, könyvesboltot, rendezvényteret egyaránt magukba foglaló közösségi épületek felszerelését (ahol nincs, kialakítását) jelenti a városrészi központokban.

E program egyik alprogramja a közösségi rádiók kialakításának támogatása lehet. A közösségi rádiók kis vételkörzetben fogható, a helyi közösségek életét bemutató, a közösségek tagjai által használt non-profit rádiók. Általában egy-két szervező és technikus működteti őket napi négy-nyolc óra adásidővel. Az induláshoz szükséges eszközök beszerzésének forrásigénye miatt a közösségi rádiók még nem terjedtek el, bár Pécsen is működik már egy: a Remete Rádió Istenkútról sugárzott adása. A közösségi rádiók rendkívül fontos szerepet játszanak a helyi, civil kapcsolatok erősítésében, és segítik a civil érdekérvényesítést. A pécsi közösségi rádió-program elsősorban a külső városrészek művelődési és közösségi házaiban alakít ki, szerel fel kis rádióstúdiókat. Működtetésüket össze lehet kötni az egyetemi média szakos képzés helyi kiterjesztésével.

A városkörnyék legnagyobb bányászati tájsebe a pécsbányai külszíni fejtés nagy területe. A tulajdonos rekultivációs tervét kiegészítendő felmerült két kulturális javaslat, amelyek össze is egyeztethetők. Az egyik szerint land art-alkotásokkal, a másik szerint ökopark-beruházással vehetné újra birtokba a közösség ezt a revitalizálandó területet. Az ökopark létesítésének terve nagymértékben illeszkedik a város versenyképességi pólus-stratégiájának környezetipar-, illetve turizmus-fejlesztési elképzeléseivel, s más városkörnyéki helyszínnel kapcsolatban is felmerült. Művészeti alkotások természeti helyszínre vitelének terve megfogalmazódott a volt tettyei kőbánya kapcsán is, amelynek amfiteátrumszerű adottságait fedett, ám nyitott szabadtéri színpad odatelepítésével lehet kihasználni.

A jelenleg (a Gazdasági Versenyképesség Operatív Program pályázati keretén belül) folyó legfontosabb pécsi informatikai beruházás az elektronikus városi közigazgatás kialakítása, amely közvetett hatásként növelni fogja a városi internethasználatot is. A tervezett informatikai fejlesztések közül hármat emelünk ki. A város közösségi tereinek, intézményeinek akadálymentességét mutató, több nyelvű internetes térkép mozgáskorlátozottak, idősek, kismamák, nehezen közlekedők számára nyújt segítséget, tervezhetővé téve városi mozgásukat. Mindaddig, amíg az a középületek akadálymentesítése meg nem valósul, az akadálymentességet mutató térkép segítheti hozzá mozgáskorlátozott vagy idős embertársainkat, hogy nagyobb lehetőségeik legyenek egészségesekek számára kitalált világunkban. A térkép létrehozásában mozgáskorlátozottak szervezetei is részt vesznek; a számítógéppel nem rendelkezők számára nyomtatott információs füzet és térkép készül.

Program készül továbbá információs internetkioszkok létesítésére a város tömegközlekedési, vásárlási és kulturális csomópontjainál, ugyanakkor a vezeték nélküli internet-szolgáltatás pécsi kiépítésére is. 2010-ben a Pécsre látogatók 3G szabványú mobil eszközüket vagy PDA-jukat (vagy akkor forgalomban lévő újabb fajta eszközüket) használva turisztikai és kulturális információkhoz juthatnak hozzá, nézhetik a helyi televízió kulturális eseményt közvetítő műsorát, virtuális város- és múzeumlátogatásra indulhatnak, jegyet rendelhetnek és kifizethetik a parkolási díjukat a különböző internet alapú szolgáltatásokon keresztül. A valóságos város mellett felépül internetes, virtuális mása, amely gyorsabbá és egyszerűbbé teszi a tájékozódást, a döntést és az ügyintézését, s el- vagy visszavezet a valóságos város tereibe.

A műemlékgondozás új modellje

A városi műemlékek és műemlék-együttesek többsége – nemcsak Pécsen, az országban másutt is – leromlott állapotú, egy részük pedig az utóbbi időben szakszerűtlen beavatkozásokon esett át. Ha meg akarjuk változtatni ezt a helyzetet, márpedig 2010-ig meg kellene változtatni, először is sorra kell venni az okait. A műemlékek rekonstrukciójára és főként revitalizációjára nincs elegendő központi és helyi forrás, s nincsenek ösztönző szabályok (pl. adókedvezmény, közös finanszírozás), amelyek érdekeltté tennék a tulajdonosokat, az építetőket a műemléki épületek helyreállításában. Az építész és a műemlékvédelmi szakma között jelentős szemléleti eltérés van: az építészek általában nem érzékenyek eléggé a műemléki értékekre, a műemlékvédelmi szakemberek pedig nem érzékenyek eléggé a régi épületek maivá lényegülésének építészeti megoldásaira. Az építetők és tulajdonosok jó részének nemcsak az érzékenysége, hanem a képzettsége is hiányzik, s mivel nem eléggé gazdagok, abban érdekeltek, hogy elkerüljék a drága felújításokat. A műemlékek többségéről nincs

(főként műszaki) dokumentáció, ha van, gyakran színvonalatlan, ami nagyon megnehezíti a műemlékek szakszerű tervezési munkáit. További, már sokat tárgyalt probléma, hogy a modern építészet alkotásai csak kis számban vannak műemlékként számontartva, ezért jobban ki vannak téve az átalakításnak, átépítésnek, mint a rosszabb műszaki állapotú régiek.

Pécsett közel húsz évvel ezelőtt, az Europa Cantat-ot megelőzően került sor a belváros egy részének (főként homlokzati) rekonstrukciójára, amelynek leglátványosabb eleme az Elefántos-tömb műemlék-épületének a helyreállítása volt. Pécs műemléki védettségű épületállománya nemzetközi összevetésben nem nagy, ám gondozása, felújítása mégis meghaladja a város teherviselő képességét. A védett vagy védendő pécsi épületek jelentős része rossz minőségű anyagokból épült, ezért megóvásuk vagy rekonstrukciójuk különösen nehéz és költséges. A város műemlék- és helyi védettségre kijelölt épületeinek a zöme elhanyagolt állapotban van, s minden évben eltűnik egy-egy értékes ház közülük. Mindez összefügg azzal is, hogy a műemléki felügyelet apparátusa kicsi a tervezés és kivitelezés ellenőrzésére. E folyamat megállítása és a város karakterének megóvása érdekében olyan műemlék-gondozási koncepció kidolgozására van szükség, amely a pécsi Európa Kulturális Fővárosa-program egyik emblémájává is válhat.

A pályázat-előkészítés időszakában elkészült a pécsi műemlékek lajstroma, amely összegyűjti a műemléki nyilvántartás adatait, fellelhető dokumentumaik helyét és az épületek egykori és mai funkcióit. Rendelkezésre állnak listák a helyi védelem alá helyezendő épületekről (beleértve modern épületeket is), amelyeket be kell emelni a helyi épített értékek védelméről szóló rendelet mellékletébe. A műemlék-koncepció egyik legfontosabb eleme a tulajdonosok, lehetséges vevők, építetők helyi ösztönzési rendszerének kialakítása. A város forrást is biztosíthat a nem a tulajdonában álló műemlékek helyreállításához részfinanszírozóként, ám helyi adókedvezményekkel, parkolási joggal, a tervezési költségek átvállalásával stb. is serkentheti a műemlék-rekonstrukciókat. Az ösztönzési rendszer (az épített örökség széles körű megismertetésének kampányával karöltve) elvezethet oda, hogy az ingatlanpiacon felértékelődnek a védett épületek, s áraikhoz nem a mai 0,5-es vagy 0,7-es, hanem 1,2-es vagy 1,5-ös szorzó társulna, miként a fejlett kulturális örökség-védelmi rendszereket működtető nyugat-európai államokban.

Olyan műemlék-gondozási modell kialakítására adhat lehetőséget keretként az Európa Kulturális Fővárosa-program, amely egyként számol műemlékvédelmi értékkel, az épületeket maivá tevő építészeti megoldásokkal, piaci szempontokkal, helyreállítás és revitalizáció elválaszthatatlanságával. E modell kidolgozása 2006-tól konferencia- és workshop-sorozattal kezdődhet, ahol örökségvédelmi szakemberek és építészek tárgyalhatják meg a műemlékgondozás ügyét, s kapcsolatát a városok kulturális tervezésének

általános kérdéseivel. E kezdeményezés közelebb vihet az országos örökségvédelmi ösztönzési rendszer kidolgozásához is, s modellé válhat más városok számára is.

Öt érv Pécs mellett

- Pécsnek nemcsak a kulturális múltja jelentős, hanem a jelene is. Élettel teli város, amelynek a nevéől mindenkinek a kultúra jut az eszébe.
- A fővároson kívül Pécsen a legsűrűbb és legplurálisabb a kulturális intézmények hálózata, s itt a legnépesebb a művészettel foglalkozó értelmiségi réteg.
- Pécs készül legrégebben a pályázatra, itt zajlottak a legszenvedélyesebb és a legkörültekintőbb nyilvános viták, ebbe a pályázatba épültek be leginkább civil társadalmi kezdeményezések.
- A cím elnyerése fejlődési lökést jelenthetne a stagnáló, fejletlen dél-dunántúli régió számára, amelynek éppen a kulturális ipar lehet a gazdasági kitörési pontja.
- Pécsnek 2010 által esélye lehet arra, hogy egy nemzetközi régió kulturális központjává váljon Nyugat- és Délkelet-Európa határvidékén.

A kulturális események tervezése

Mindenekelőtt sorra vesszük, milyen kulturális tendenciák érvényesülését bátorítja a pécsi pályázati koncepció, és milyen kereteket biztosít a kulturális események számára. Olyan események megvalósulását kívánjuk támogatni, amelyek hosszabb távú kulturális együttműködések kiindulási pontjai lehetnek, s elősegíthetik Pécs nemzetközi regionális kulturális központtá válását Nyugat- és Délkelet-Európa határvidékén. Előnyben kívánjuk részesíteni azokat a törekvéseket, amelyek sajátos pécsi (regionális) művészeti, kulturális hagyományok folytatásai és megújításai, s „nemzetközi szemmel” is érdekesek, ugyanakkor azokat is, amelyek összhangban vannak kortárs európai művészeti trendekkel. Előnyt élveznek azok a kezdeményezések, amelyekben különböző kulturális területek kapcsolódnak össze (művészet és tudomány, művészet és nevelés, művészet és technika stb.); amelyek a kultúrához való hozzáférés széles és új típusú lehetőségeit biztosítják hátrányos helyzetű társadalmi csoportok számára; amelyek a művészeti alkotások közösségi terekben való elhelyezését teszik lehetővé; amelyek elősegítik a gyerekek és a fiatalok bevonását a művészet termelésébe és fogyasztásába; s amelyekben a művészet és az oktatás összekapcsolódik a kreatív ipar területével.

A program egyik célja ugyan az, hogy a várost (a régiót) és kulturális teljesítményét megmutassa közvetlenül vagy közvetítő eszközökön keresztül az európai polgároknak, ám ajánlatos nemzetközi kontextusban megmutatnia. A tervek között szerepel például „Magyarok a Bauhausban” munkacímű kiállítás megszervezése vagy egy „Martyn Ferenc és az Abstraction-Creation” munkacímű kiállítás: mindkét esetben

nemzetközi kontextusukban szeretnénk bemutatni kiváló pécsi művészek alkotásait. A város kulturális teljesítményének bemutatását és az európai városok kultúrájának Pécsre, illetve a régióba hozatalát egyszerre, s nem elszigetelten szeretnénk megvalósítani. Mivel 2010-ben először lesz magyar város Európa Kulturális Fővárosa, ez az év nemcsak a rendező város (és régiója), hanem általában a magyar kultúra európai megmutatkozási lehetősége is lesz. A Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma által megfogalmazott jelmondatot – Egy mindenkit visz! – követve Pécs, ha elnyeri a címet, kész befogadni a többi versengő város kulturális teljesítményeit.

A „felvezető évek” alaptémái

A „felvezető évek” arra szolgálnak, hogy egyrészt kialakuljanak a „kulturális főváros”-nak és regionális és nemzetközi partnereinek az új típusú együttműködési formái, hogy a 2010-es évre már kifogástalanul, összecsiszoltan működjenek; másrészt kialakuljanak nemzetközi kapcsolatok a 2005-2009 közötti évek „kulturális fővárosaival”, hogy adott esetben folytathassunk ott elkezdett kulturális vállalkozásokat vagy elhozzuk őket Magyarországra; harmadrészt, hogy a címet elnyert város lakossága hozzászokjon az Európa Kulturális Fővárosa-év hétköznapijaihoz, s ráhangolódjon a közös kihívás együttes megoldására és a vendéglátói büszkeségre; negyedrészt, hogy fokozatossá tegye a 2010-es évre intenzívvé váló kommunikációs kampányt. Pécs, ha elnyeri a címet, a 2006 és 2009 közötti „felvezető évei” kulturális programjainak középpontjába négy átfogó témát állít, amelyek a város lakói számára épp oly fontosak, mint Európa bármely polgára számára:

- 2006 / a kulturális örökség éve
- 2007 / a tanítás és tanulás éve
- 2008 / a környezet- és egészségkultúra éve
- 2009 / a vallási kultúra éve

A kulturális örökség 2006-os középpontba állítását az teszi kézenfekvővé, hogy ebben az évben fejeződik be a pécsi világörökségi helyszínek bemutatását lehetővé tevő nagyszabású fejlesztés. A kulturális örökség fogalma az utóbbi két évtized egyik legnagyobb hatást gyakorló szakkifejezése. Az UNESCO Világörökség-programja 1972 óta működik. A korábbi évtizedekben döntően építészeti emlékek megőrzését és megismertetését tekintette céljának, az elmúlt néhány évben azonban a kulturális örökség fogalma kitágult és újabban kiterjed a

közösségi szellemi örökségre is: 2003-as datálású az UNESCO szellemi kulturális örökség védelméről szóló konvenciója. Eszerint ma már örökségnek számíthatnak például hagyományos életformák vagy munkamódszerek, vallási rítusok vagy a népzenekeincs is. Az örökségfogalom kitágulása párhuzamosan ment végbe azzal, hogy a kulturális turizmus egyik alapvető ágazatává az örökségturizmus vált, s ennek következtében az üzleti befektetések megtalálták az örökségi helyszíneket. Ma a szakirodalomban egyes szerzők örökségiparról, mások a zöld mozgalomhoz hasonló örökségmozgalomról beszélnek.

A 2006-os évben alkalom nyílna arra, hogy az európai világörökség-helyszínek bemutatkozzanak Pécsen és Magyarországon, és sor kerüljön szakembereik tapasztalatcseréjére, s elemző módon, nemzetközi összefüggésben közelíthessék meg a kulturális örökség kérdéskörét; hogy tanácskozás foglalkozzon a műemlékvédelem időszerű feladataival, beleértve az ipari műemlékek megőrzését és hasznosítását; hogy ráirányuljon a tudományos figyelem a kulturális örökség helyi közösségi identitást képző erejére és működésmódjaira, valamint pedagógiai közvetítésének kérdéseire; hogy felmérjük az örökségesedés (patrimonializáció), illetve az örökségipar dinamikus folyamatainak kulturális következményeit. „A múzeum mint múzsa” – így nevezik a közelmúlt és a jelen nemzetközi képzőművészetének egyik legérdekesebb csomópontját. A 2006-os évben Pécsen nemcsak a múzeum válságának és átalakulásának nagy irodalmát lehetne újratárgyalni, hanem a múzeum, a kulturális örökség kortárs művészeti hatását is be lehetne mutatni.

A tanulás és tanítás 2007-es pécsi középpontba állítását az indokolja, hogy ez évben lesz a századik évfordulója az 1907-es pécsi Szabad Tanítás Országos Kongresszusának, amelyen az értelmiség 20. századi szerepét és tennivalóit vitatták meg. Az évforduló kapcsán lehetőség adódhat arra, hogy hasonló jellegű tanácskozások tekintsék át a magyar és az európai értelmiség (tudáselit) 21. századi kihívásait, globalizáció és lokalitás összefüggéseit, az információs társadalom kialakulásának következményeit, az egyetem szerepének az utóbbi évtizedben sokat tárgyalt válságát és átfogalmazási esélyeit, a művészetek életét „a művészettörténet halála” után, a hagyományok szerepét a digitális adatbázisok és közvetítő rendszerek korában. Az 1907-es kongresszus a fél évig tartó, a korabeli sajtó szerint egymillió látogatót vonzó pécsi Országos Kiállítás és Vásár egyik rendezvénye volt. Száz évvel ezelőtt önálló városrészt emeltek az ipari, borászati, bányászati és művészeti kiállítási pavilonokból. A főszervező Zsolnay Miklós e kiállítás révén a Balkán felé történő nyitással kívánta kiegészíteni a dunántúli ipar és kereskedelem kapcsolatrendszerét. A 2007-es rendezvénysorozathoz olyan kiállítás és vásár csatlakozhat, amely a kultúra és az oktatás legújabb technikai bázisát mutatja be.

2007-ben azonban nemcsak a tanítás, azaz a tudás, a kultúra közvetítésének a kérdését, hanem a tanulás, azaz a tudás befogadásának a problémáit is központi témának választanánk. Az Európai Unió „Education and

„Training 2010” című dokumentuma célként fogalmazza meg a kultúra, az oktatás, a tudomány és a gazdaság közötti kooperatív kapcsolatok kialakítását, az egész életen át tartó tanulás feltételeinek megteremtését és az egyetem szerepének felértékelését a Tudás Európájának létrehozásában. A 2007-es „felvezető év” rendezvényei e célok megvalósulásának hazai eredményeit elemezhetnék, 2010-ben pedig Pécs otthont adhatna egy olyan nemzetközi konferenciának, amely a program európai tanulságaival foglalkozna. A 2007-es „felvezető év” elsősorban a Pécsi Tudományegyetemet állítja a középpontba. Az egyetem számára 2007, majd 2010 is nagy nemzetközi konferenciaévet jelenthet, s olyan együttműködések kialakulását, amelyek lehetővé tehetik az egyetem innovatív erejének a bekapcsolását a helyi gazdaságba. Mivel a pécsi, Lantos Ferenc és Apagyi Mária nevéhez kötődő több évtizedes művészetoktatás modellértékű, a 2007-es év témájába a gyermekek és a fiatalabb nemzedékek művészeti nevelése is beletartozik.

2008 a környezet- és egészségkultúra éve lesz Pécsen. A város egyik legfontosabb, újonnan elkészült programja az „Ökováros—Ökorégió Program”, amely elsősorban az ökológiai szemlélet érvényesítését, az egészségközpontú tervezést szorgalmazza a városfejlesztési döntésekben, összhangban az Európai Unió „Városi környezet” című tematikus stratégiájával. Szakemberek legalább egy évtizede hangsúlyozzák, hogy Pécs és régiója számára az egyik olyan szolgáltató ágazat, amely gazdasági kitörési pontot jelenthet, az egészségipar. A pályázatot előkészítő egyik konferencián hangzott el, hogy ha létezne az Európai Egészség Fővárosa cím, a városnak azt is meg kellene pályáznia. Pécs e cím létrehozását hivatalosan is javasolni kívánja az Európai Uniónak. Pécs közel tizenöt éve tagja a WHO (Egészségügyi Világszervezet) Egészséges Városok Programjának, melynek magyarországi koordinátora is. A város célja, hogy Pécsre telepítse a WHO Együttműködési Központját, s 2008-ban nemzetközi regionális Egészséges Városok-konferenciát rendezzen „az egészséges város tervezése és működtetése” témáját körüljárva.

Az egészséges város kialakításához nem elég a környezetvédelemnek elkötelezett városvezetés, a polgárok szemléletváltására is szükség van, az egészségre és környezetre figyelő életmód kialakítására. A környezetvédelemben mindig is fontos szerepet töltek be a civil szervezetek, időnként és helyenként fontosabbat, mint a kormányzatok és önkormányzatok. A 2008-as „felvezető év” témája a civil kezdeményezésekre irányítja a figyelmet, célcsoportjai pedig elsősorban a gyerekek és a fiatal nemzedékek lesznek. E korosztályokat például számukra kiírt nemzetközi művészeti pályázatokkal (színhátság, fotóművészet, irodalom, képzőművészet) lehet bevonni a környezet és egészség megóvásának ügyébe. Az egészséges életmódhoz e nemzedékek tagjait elvezethetik a sportból választott példaképek is. Európában ma Pécsnek elsősorban az úszóit és a női kosárlabdázóit ismerik. Az utóbbi évtizedek művészete – például a

környezetművészet vagy az arte povera – az ember környezethez való viszonyának sajátos változatait mutatta meg. 2008-ra megvalósulhatnak a pécsi zöldterületi szoborparkok is. Az év témája tehát egyben művészeti témát is jelent.

A vallás kultúrájának évéül azért választottuk 2009-et, mert ebben az évben ünnepli alapításának 1000. évfordulóját a pécsi püspökség. Évszázadokon keresztül, a 19. század közepéig, elsősorban a püspökség intézményei adtak helyet a művészeteknek Pécsen. Janus Pannonius humanista költészete, Klimó György püspök 18. század második felében alapított könyvtára vagy a 19. század első felében évente Mozart-műveket bemutató székesegyházi ének- és zenekar ékesen mutatja, a püspökség volt az európai kultúra legfontosabb helyi közvetítő közege. A püspökség ma is a város egyik legfontosabb és legnagyobb „autonómiája”: közel húsz intézményt tart fenn. A dóm és más katolikus templomok a zene legfontosabb pécsi helyszínei közé tartoznak. Az utóbbi években megújult a pécsi egyházzene-játszás és a képzőművészet iránti egyházi érdeklődés is. A 2009-es jubileumi év tervezett rendezvényeinek sorából kiemelkedik az egyházzenei fesztivál, a nemzetközi orgonaverseny és az 1930-as évekbeli Dóm téri, Missa solemnis néven rendezett szabadtéri játékok hetvenéves hagyományának megújítása.

Bár Pécs vallási közösségei között a katolikus a legnagyobb, a városban sok vallás működik. Pécs nemcsak a katolikus egyház számára regionális központ; a tervek szerint az evangélikus és a szerb ortodox egyház számára is azzá válhat. Felvetődött evangélikus teológiai kar alapítása a Pécsi Tudományegyetemen, a szerb ortodox egyház pedig egyháztörténeti gyűjteményének idetelepítésével Szentendre és Budapest után Pécsen alakítja ki harmadik számú magyarországi központját. A város egyik dicsőítője a működő muszlim szentély, s a szigetvári II. Szulejmán-szoborhoz hasonlóan zarándoklatok célpontja is. A zsinagóga egyszerre szentély és kulturális helyszín, elsősorban a komolyzenéé. A 2009-es „felvezető év” a figyelmet egyszerre szeretné a pécsi püspökség jubileumára, kulturális javaira és kisugárzására, illetve Pécs sokvallású voltára, s e vallások békés egymás mellett élésére irányítani. Evangélikus javaslat szerint e békének és toleranciának lehetne nagyvonalú megnyilvánulása, ha a katolikus püspöki városban rendezné nemzetközi tudományos konferenciáját a reformációról a Lutheránus Világszövetség.

2010

Richard Sennett, az egyik legismertebb városteoretikus írja, hogy a várost az különbözteti meg a többi településfajtától, hogy itt a legnagyobb a valószínűsége az idegenek találkozásának. A várost sokféle ember

használja, ezért sokféle kultúra találkozik benne. Az olyan eseménysorozat, mint az Európa Kulturális Fővárosa-év, csak többszörösére fokozza ezt a jellegzetes városi kulturális tapasztalatot. Egyszeri események és visszatérők, kis méretűek és nagyok, helyiek és távoliak, szakmaiak és populárisak kerülnek egymás mellé, részben szabályozottan, részben szabályozatlanul. A pécsi 2010-es évnek szervezési értelemben hasonló szerkezete lenne, mint egyes nagy művészeti fesztiváloknak, azaz volnának hivatalos, kulturális szakemberek által meghívott vagy pályázattal kiválasztott eseményei, s volnának off-jellegű rendezvényei, amelyek mintegy körbevennék és kiegészítenék a hivatalos programot. Bár a pályázatnak nem kell tartalmaznia a 2010-es év kulturális eseménynaptárát, *példaként* megemlítenék néhány tervezett kulturális eseményt.

2010-ben Pécs fogadni szeretne néhány nagy nemzetközi rendezvényt, amelyek a kulturális fővárosi cím nélkül is a rendező városokra szokták irányítani a figyelmet. A Manifesta az egyik legrangosabb nemzetközi művészeti szemle, Közép-Kelet-Európában legutóbb Ljubljana adott otthont neki, magyarországi város még nem volt a helyszíne. Pécsre hozásának kezdeményezője az utóbbi évtized legdinamikusabb pécsi művészeti csoportja, a Közéltetés Egyesület, amely egy kis progresszív galéria működtetőjeként lett ismert. A Culture 2000 program támogatásával megrendezett MediaFactory nemzetközi kortárs művészeti fesztivállal vették birtokba 2004-ben a Zsolnay-gyár elhagyott ipari épületeit; a Zsolnay Kulturális Negyedben kialakítandó Kortárs Művészeti Központ jelentős részben az ő kapcsolatrendszerükre és aktivitásukra épül. A MediaFactory folytatásaként két évente kortárs művészeti biennálé szervezésére készülnek, amely 2010-ben a Manifesta pécsi megrendezéséhez vezetne. E röviden összefoglalt történet kifejezi, mennyire helyi folyamatokból nőtt ki a kezdeményezés, s mennyire civil törekvés ma, a városvezetés által támogatva is.

A VI. Kórusolimpia megrendezésére pályázó Pécs hivatkozhat másfél évtizeddel ezelőtti szervezési teljesítményére, az Europa Cantat sikeres lebonyolítására. A Kórusolimpia a világ nem hivatásos kórusainak nagy szemléje, két hétig tartó rendezvény, közel húsz ezer résztvevővel. 2004-ben Pécsen és Budapesten rendezték meg a népi táncgyűttesek hasonló világ-seregszemléjét, a World Folkloriadát, a szervező azonos: a Pécsi Kulturális Központ. Pécs a magyarországi kóruskultúra egyik fellegvára, két évente nemzetközi kamarakórus-fesztiválra is sor kerül itt. A Kórusolimpia azonban jóval nagyobb szabású esemény, olyan, amelyhez két héten keresztül igazodnia kell minden más városi eseménynek. A legjelentősebb koncertekre a felépült Zenei és Konferenciaközpontban kerülne sor.

A színpadi művészetek területén két sajátos pécsi tradíciót, a felnőttbábjátszást és a balettet részesítjük előnyben. A Bóbita Bábszínház az 1960-as évek elejétől műfajának megújítója volt. 2010-ben kerül sor az általuk rendezett XV. Pécsi Nemzetközi Felnőttbábfesztiválra. A felnőttbábfesztivál európai különlegesség: nincs több ilyen rendezvény a kontinensen. Az előadások döntő többségére nem színházi térben, hanem

köztéren kerül sor. Akárcsak a kortárs művészeti biennálék köztéri akcióművészete és térátformálása, akárcsak a Kórusolimpia műsoron kívül éneklő kórusai, a Felnőttbábfesztivál is ideiglenesen elfoglalja és átalakítja az utcákat, tereket, parkokat, nemcsak bábelőadásaival, de cirkuszi és utcazenész kísérőrendezvényeivel is. Mint e három példából látható, a pécsi pályázat előszeretettel nyúl olyan művészeti kezdeményezésekhez, amelyek nem maradnak meg a hagyományos művészeti terek falai között, kilépnek az utcára, belépnek a hétköznapokba.

Eck Imre Pécsi Balettje szintén az 1960-as években volt műfaja megújítója, s vívott ki európai elismerést. A kortárs táncművészet középpontba állítását a színpadi művészetek között egyrészt a Pécsi Balett tradíciója előtti tisztelgés indokolja (amely Eck koreográfiáinak 2010-es színrevitelében is megnyilvánulhat), másrészt a színház mai megújításában játszott szerepe. Két elemet emelünk ki a pécsi pályázat kortárs táncművészeti csomagjából. Lehetséges, hogy 2010-ben Essen és Pécs viseli az Európa Kulturális Fővárosa címet. Németország vezető kortárs tánciskolája esseni, a Folkwang-Hochschule. Pécsen a Művészeti Szakközépiskola balett-tagozatának működésére építve szerveződne az esseni partnerrel táncművészeti kurzussorozat, műhelymunka. Ha 2010-ben Görlitz és Pécs lenne Európa Kulturális Fővárosa, kiteljesedhet az idén tavasszal elindult, a Bosch Alapítvány által támogatott képzőművészeti együttműködés.

A magyar részvétel a nemzetközi kortárs táncművészetben ma is jelentős. Egyik leghíresebb alakja, Josef Nadj (Nagy József), vajdasági, magyarkanizsai származású franciaországi művész, társulata, a Jel Színház, az egyik legnevesebb mozgásszínházi együttes Európában. A kortárs táncművészet hatása részben abban áll, hogy nagy erővel képes megjeleníteni a különböző kulturális identitásokat. Nadj műveiben ott a balkáni kulturális tapasztalatok lenyomata is. Meghívása Pécsre (miként más vezető európai táncművészeti csoportok és koreográfusok meghívása is) bizonyára inspiratív módon hatna a Pécsi Balett tevékenységére is. 2010-re várhatóan két olyan színpaddal is gyarapszik a város, amely képes lesz táncművészeti, mozgásszínházi előadásokat is befogadni: a Művészeti Kar campusának és a Zsolnay Kulturális Negyedben létesülő Kortárs Művészeti Intézetnek is lesz színpada. Az új színpadok a POSZT szervezési lehetőségeit is megnövelik: 2010-ben POSZT is lesz Pécsen. Az utóbbi években a színházi fesztivál off-programjában egyre több külföldi előadás szerepel, 2010-re a magyar versenyprogramot részben nemzetközi előadásgyűrű veszi körül.

A színpadi művészetek területén Pécs rendezvényeit kiegészíthetik kiemelt partnervárosának, Szegednek a programjai. A Thealter nemzetközi alternatív színházi fesztivált Szegeden a Maszk Egyesület rendezi tizenöt éve. A meghívott együttesek nagy része a kelet-közép-európai régióból való, az utóbbi években pedig délkelet-európai orientációval egészült ki a fesztivál. A hazai kortárs táncművészet egyik legjobb együttese a Szegedi Kortárs Balett, amely 2010-re nemzetközi táncművészeti fesztivált szeretne létrehozni. E

szegedi kezdeményezések hangsúlyos részei a pécsi Kulturális Főváros-év programjának, miként a szintén balkáni orientációjú szeged-palicsi nemzetközi filmfesztivál, amely a tervek szerint a következő években temesvárivá is válik. Szeged éppúgy regionális dimenziót igyekszik adni művészeti programjainak, mint Pécs, például a Kecskeméttől Temesvárig, Szabadkáig terjedő térség szecessziós építészetét és iparművészetét bemutatni kívánó kiállítás- és konferenciaterveivel. Szeged legújabb múzeuma az Informatikatörténeti, egyedülálló számítógép-gyűjteményében harminc ország tizenkétezer gépét őrzik. „Az európai számítástechnika története” című tervezett kiállítás arra is felhívhatja a figyelmet, hogy a hazai számítástechnikának Szeged az egyik bölcsőhelye.

Az Európa Kulturális Fővárosa-év a címet viselő város nagy konferenciaéve is. A tervek szerint 2010-ben Pécssett rendezi éves konferenciáját – a Magyar Tudományos Akadémia Regionális Kutatások Központjának kezdeményezésére – az RSA, a nemzetközi Regionális Tudományok Társasága; témája a „Kultúra és regionális fejlődés” lesz. Ugyancsak Pécssett kerülne sor 2010-ben a CEISAL (Latin-Amerikai Tanulmányok Európai Tanácsa) kongresszusára az egyetem Ibero-Amerika Központjának szervezésében, a már egy évtizede létező pécsi Ibero-Amerikai Napok rendezvénysorozatának kiemelkedő eseményeként. Pécs ad helyet 2010-ben a Magyar Földrajzi Társaság Balkán-tematikájú konferenciájának is. Építészeti és építészettörténeti konferenciára is sor kerül 2010-ben Pécssett és Szegeden. E két település két várostípust is jelent: az organikusan nőtt, illetve a megtervezett várost. Két összekapcsolódó konferencia tekinti át várostervezés és spontán növekedés történeti és mai viszonyát. A példák hosszan sorolhatók volnának, hiszen Pécs (miként Szeged is) egyetemváros. Pécssett a 2005-ben átadásra kerülő Expo Center, a konferenciatermet is tartalmazó Nádor Szálló és a 2010-re elkészülő Zenei és Konferenciaközpont megfelelő helyszíneket tud majd biztosítani az eltérő létszámú konferenciáknak.

Vannak programok, amelyek 2006-tól 2010-ig végigkísérik majd Pécssett az Európa Kulturális Fővárosa-évre való felkészülést. A TIT (Tudományos Ismeretterjesztő Társulat) „Welcome to Pécs” ingyenes alapfokú angol nyelvoktatási tanfolyama azt szeretné elérni, hogy a város lakói közül 2010-re minél többen tudjanak beszélni, segíteni az ide érkező vendégeknek. Az egyetem Kommunikáció Tanszékének városkutatói programja néhány éve kezdődött, azóta két jelentős városkutatói konferenciára került itt sor. A városi kultúra, a kulturális fogyasztási szokások, a mentális térképek társadalomtudományi vizsgálata egyrészt segítheti a Kulturális Főváros-program tervezését, másrészt folyamatosan tanulmányozhatja, milyen változásokat okoz a program a városi közösségek életében. Ugyancsak az egyetemen, s ugyancsak néhány éve folyik „A perifériáról a centrum” nevet viselő, világirodalmi kölcsönhatásokat vizsgáló kutatási program, nagy figyelmet fordítva a kelet- és délkelet-európai irodalmi kultúrákra. Végigkíséri ezeket az éveket a Liszt Ferenc Társaság pécsi

csoportjának nagyszabású vállalkozása, 2011-ig nyúló Liszt-koncertsorozata, valamint az egyetem Zeneművészeti Intézetének évről-évre megrendezett nemzetközi hangszeres versenyei.

A törekvésnek, hogy Pécsre nemzetközi funkciók települjenek, talán a legfontosabb kezdeményezése az Európai Tolerancia Központ alapításának a terve. E tudományos kutató és képzőközpont a kisebbségi jogok érvényesülésének és védelmének a kérdéseivel foglalkozna az Európai Unió hivatalos intézményeként. Nincs nemzetközi nagyrégiója Európának, ahol a közelmúltban és a jelenben gyakrabban fordultak volna elő etnikai és vallási kisebbségek elleni jogsértések, mint a Balkánon. Ezért volna érthető megoldás az Unió balkáni határzónájába telepíteni e kisebbségvédelemmel foglalkozó nemzetközi intézményt. 1998-ban az UNESCO „A béke városa” címet adományozta Pécsnek a délszláv háború során nyújtott emberiességi segítség elismeréseként. Az egyetem és az akadémiai kutatóintézet megfelelő tudományos háttérrel biztosítana a Központ működésének. A Központ egyik kiemelt programja az európai roma esélyegyenlőség vizsgálata lehetne – olyan városban, amelyben az óvodától az egyetemig biztosított a cigány nyelven való tanulás. E kezdeményezésnek fontos mérföldköveként 2010-ben Pécs adhatna otthont az Európai Régiók Gyűlésének, újonnan épült Zenei és Konferenciaközpontjában.

A fenti tervek jórészt ugyanazon irányba mutatnak: Pécsset olyan helyként képzelik el, amely – határvidéki helyzetére támaszkodva – a balkáni, délkelet-európai térség kulturális „rendezőpályaudvara”. E törekvésekhez éppúgy illeszkedik a nemzetközi közép-kelet-európai filmfesztiválként 2005-től föléledt Pécsi Filmünnep, mint a Balkán Világzenei Fesztivál terve, amelyhez 2010-re zenei vásár is kapcsolódna, a nagy nyugat-európai zenei vásárok mintájára. A világzenén belüli egyik legnépszerűbb irány a balkáni multikulturális zenei világra épít. Olyan zenei vásár, amely a Balkán kínálatát állítaná a középpontba, egyelőre nincs. A zenei vásárok hang- és képhordozók, valamint hangszerek vásárai, s konferenciák és koncertek kapcsolódnak hozzájuk. A pécsi Balkáni Zenei Vásár helyszíne a hamarosan megnyíló Expo Center lehet. A város éjszakai gazdaságának növelését és a fiatal nemzedékek kulturális szokásainak támogatását is szolgálja az élőzenés (dzsessz, világzene, pop stb.) klubhálózat terve, amely összehangolná a színvonalas zenés szórakozóhelyek (Cyrano, Trafik, Dante, Kino Café, Sörház stb.) előadó-meghívásait, s tematikus zenei fesztiválokat is összeállíthat.

Az ilyesfajta összefoglalásokban óhatatlanul háttérbe szorulnak a kis események a nagyokkal, a műhelymunkák a látványosságokkal, a helyiek a nemzetköziekkel szemben. A Bartók Béla Férfikar kezdeményezése, a Bartók Béla és Kodály Zoltán kórusművészetéről rendezendő európai karnagyi szimpózium nemzetközi műhelymunka volna, olyan városban, amelynek minden kórusfajtában van európai rangú együttese. A szimpózium tartalmazna próbafolyamatot, workshopokat és nyilvános előadásokat is. Két jelentős pécsi

zeneszerző, a Mozart-kortárs Georg Lickl, illetve a Bartók-kortárs, jelenleg Burgenlandban élő Takács Jenő műveinek előadását, hangfelvételét és kottakiadását tervezi a 2006-2010 közti időszakban a Pannon Filharmonikusok zenekara.

A Bázis Szobrászegyesület Nova Terra kőszobrász szimpóziuma elhagyja Pécsét: a szerb-horvát-magyar határpontnál tervezett művészeti akció során tíz nagyméretű kőszobrot készítenének el és állítanának fel az érintett országokból érkező művészek, az államhatár elválasztó helyét összekapcsoló művészeti hellyé változtatva. Az Európa Kulturális Fővárosa-év alkalmat adhat arra is, hogy a Pécs környéki művészeti alkotótelepek megújuljanak. Az 1970-80-as években nemzetközi elismertséggel működő siklósi-villányi alkotótelep nemcsak nagyszerű szoborparkot hagyott maga után a nagyharsányi külszíni kőbányában, hanem a fordított „agyelszívás” gépezetévé is vált, megfordítva a tehetséges emberek vándorlását a perifériáról a centrumba: a pécsi Művészeti Kart, képzőművészeti mesteriskolát részben olyan tanárok alapították, akiket az alkotótelep hozott Baranyába.

A városon belüli, regionális és nemzetközi együttműködések kialakításának számos módja lehetséges. 2010-ben, ha a város elnyeri a címet, Kulturális Főváros-netrádió működik majd Pécsen a Zsolnay Kulturális Negyedben, hamarosan elkezd működését a városi sugárzású MMX TV Kulturális Főváros-csatornaként, s ha lehetőség lesz rá, regionális hatókörű televíziós frekvencián regionális, dél-dunántúli kulturális csatornát is működtetne a város, a Magyar Televízió Pécsi Regionális Stúdiójára és a PécsTV-re támaszkodva. A város nemzetközi régiójának legmozgékonyabb, fiatal generációit az ICWiP kapcsolathálózatán keresztül is megpróbálnánk elérni: a Pécsi Nemzetközi Ifjúsági Kultúrhét nyaranta megrendezett ifjúsági (főként egyetemista) fesztivál, a nemzetközi régió egyik legjelentősebb ilyen jellegű rendezvénye, amely 2006-tól témáit a pécsi Európa Kulturális Főváros-pályázat központi témáihoz igazítja; szervezője, a SIEN Alapítvány a pályázat egyik civil partnere.

A kortárs művészetek jelenlétére helyezett hangsúlyt erősítheti a Kortárs Magyar Fotográfia kétévente rendezett országos biennáléjának nemzetközivé növesztése 2010-re, valamint az Európai Kortárs és Improvizációs Zenei Fesztivál, amely többféle zenei műfaj kísérletezéseit és ötvözéseit állítja a középpontba. A Művészeti Karon folyó zenei kísérletező munka éppúgy indokolja e rendezvény pécsi jelenlétét, mint a kezdeményező Fúzió Jazz Group érdeklődése a zenei határterületek iránt. Főként a létrejövő Kortárs Művészeti Intézet és a Művészeti Kar campusa lehet a médiaművészeti események befogadója, bár multimédiás épületátrajzolásokra és installációkra köztereken is sor kerülhet. A város tereinek ideiglenes művészeti átalakításai-átértelmezéseit szorgalmazni szeretné a pécsi Kulturális Főváros-program.

Városi és városkörnyéki helyszínek

Kulturális eseményeknek általában a városközpontban lévő intézmények adnak teret vagy a városközpont közterei. A pécsi Kulturális Főváros-év szorgalmazni szeretné a váratlan helyszínválasztást és a külső városrészekbe tervezett eseményeket. A Közelítés Egyesület terve, hogy 2006-ban, a kulturális örökség évében kortárs alkotásokat örökségi környezetben kíván felállítani, váratlan helyszínválasztás. A Kertváros lakótelepének nagy kulturális-oktatási létesítménye, az Apáczai Nevelési Központ a nyolcvanas évek második felében a progresszív magyar művészet befogadója volt, az itt rendezett Jeles-napok összművészeti fesztivál idején pedig az ország legfontosabb kulturális helyszíne. A külvárosi Gandhi Gimnázium nemcsak a roma kultúrával kapcsolatos konferenciák vagy kiállítások helyszíne lehet, befogadhat teljesen más témákat is. A szocialista korszak kulturális hagyatéka értelmezésének az Uránváros lehet a megfelelő helyszíne (vagy partnervárosunk, Dunaújváros), emblematikus épületében, az Olimpiában érdekesebb volna 1960-as évekbeli divatbemutatót rekonstruálni vagy tudományos konferenciát rendezni a rendszerváltásról, mint bármely városközponti helyszínen. A kortárs művészet gyakran foglal el szokatlan vagy periférikus tereket a városokban vagy a természetben. A Szénosztályozó épülete vagy más elhagyott külterületi ipari és bányászati épületek ideiglenes használókra várnak, akik lehetnek művészek vagy az extrém sportok kedvelői. A Pannon Filharmonikusok operafesztivált terveznek a volt tettyei külszíni kőfejtőben, a Pécs-Baranyai Művészek Egyesülete land art-művekkel szeretné kiegészíteni a pécsbányai külszíni szénbányászat után hátramaradt nagy kiterjedésű tájsebet hamarosan kezdődő rekultivációs programját. A kulturális eseményeknek nem egyszerűen helyszínei a termek, a völgykatlanok vagy az ipari csarnokok: az események átértelmezik, átértékelik, új jelentésekkel telítik e helyeket, új történeteket és élményeket fűznek hozzájuk és felmutatják használatuk újabb lehetséges módjait.

Mi volna az üzenete, ha Pécs-et jelölné a kormányzat Európa Kulturális Fővárosának?

- Jellegzetesen *multikulturális várost* választana, amelynek emblematikus alakjai (Janus Pannonius, Zsolnay Vilmos vagy Breuer Marcel) nemcsak a nemzeti kultúra keretei közt értelmezhetők, hanem tágabb kulturális kontextusokban is;
- olyan várost választana, amelynek neve összefonódott a *decentralizáció* gondolatával;
- *kulturális kapuvárost* választana, amely Európának az Európai Unióhoz még nem tartozó részei, a Balkán felé nyitott.

A vándorló főváros

A pécsi pályázat regionális kiterjesztése 2010-ben azt is jelenti, hogy időről-időre, egy-egy napra vagy hétre, esetleg hetekre „elköltözik” Pécsről a Kulturális Főváros-program központja Szegedre, Kaposvárra, Eszékre vagy Balatonföldvára, rövid időre Európa kulturális fővárosává téve Pécs régióbeli partnervárosait. Szeged legintenzívebb kulturális időszaka a nyár, a Szabadtéri Játékok időszaka: erre az időre például a program központjává válhat Szeged. Siófokra a szintén nyári Kálmán Imre Operettfesztivál, Szigetvárra a szeptember elejei (horvát-török-magyar folklórfesztivált és kortárs török filmfesztivált is magában foglaló) Zrínyi-nap idején vándorolna a cím. Kaposvár májusban, a nemzetközi gyerekszínházi biennálé idején válhat a program fővárosává. Összekapcsolódik a pécsi Európa Kulturális Fővárosa-programmal a Part Akciócsoport Európa Kulturális Tava-kezdemenyezése, amely a Balaton-part kulturális újjáélesztését kívánja elindítani közösségi kulturális akciók, művészeti tér- és tárgyalakítások és a Balaton régiója kulturális emlékezetének felfrissítése révén. A balatonföldvári kistérségbe tervezett Part-akcióorozatuk 2005-ben indul; 2010-re a régió egyik fontos kulturális eseménysorává válhat.

Ám nem a városok és rendezvényeik lajstromát kívánjuk itt bemutatni, hanem a régióbeli partnervárosok bevonásának egyik technikájára hoztunk példákat. Pécs azzal is szeretné kimutatni regionális elkötelezettségét, hogy Kulturális Főváros-évét a régiójában, Mohácson kezdené 2010. februárjának farsangján, a busójárással, a sokácok téltemető ünnepén. A február végén kezdődő „év” kilenc hónapig tart majd, november elejéig. Zárásaként nagyszabású, az európai kulturális politikával foglalkozó nemzetközi konferenciára kerül sor „Sokszínűség és kohézió az európai kultúrában” címmel, amely újra felteszi a kérdést, szükség van-e közös európai kulturális stratégia kialakítására?

Fejlesztések / események

Mint látható, a 2010-es év kulturális eseményeit bemutató fejezet döntően a város művészeti csoportjainak, civil szervezeteinek, tudományos közösségeinek, kulturális intézményeinek a javaslataiból állt össze. Közel sem tartalmaz minden olyan eseményt, amelyet Pécs meg szeretne rendezni 2010-ben, inkább bemutatni kívánta a 2010-es év lehetséges sokszínűségét, tendenciáit és részben működési módját néhány példán keresztül. Az események tervezésekor ugyanazon szempontokat és célokat követtük, mint a fejlesztések tervezésekor: hogy előtérbe állítsák a városiasság élményét, létező városi kulturális folyamatokból

következzenek, teret adjanak a fiatal nemzedékek kulturális érdeklődésének, lehetőséget biztosítsanak a régió számára, s elősegítsék Pécs kulturális központtá válását nemzetközi régiójában.

Az átváltozó város

Pécs városfejlődésében három nagy folyamat katalizátora lehet az Európa Kulturális Fővárosa cím elnyerése: felgyorsíthatja az ipari és bányavárosból kulturális várossá változást, a regionális várossá alakulást és a nemzetközi regionális kulturális központtá válást. A rendszerváltás utáni bányabezárások és a hagyományos ipari termelés megszűnése vagy visszaszorulása a város visszaeséséhez, jelentős munkanélküliséghez és kisebb mértékű elvándorláshoz vezetett. A válságidőszakban – más hanyatló ipari térségekhez képest – nagyon kevés állami segítséget kapott a város. Ma Pécs egy stagnáló, fejletlen régió központja. A város mai gazdasági karakterét már a szolgáltatások (elsősorban az oktatás) határozzák meg, ám ahhoz, hogy új növekedési pálya nyíljon város és környezete előtt, *fejldési lökésre* volna szüksége. A lehetséges gazdasági kitörési pont Pécs és régiója számára a kulturális ipar és a turizmus lehet. Az Európa Kulturális Fővárosa-cím éppen e két összekapcsolódó stratégiai ágazat fejlődését segítené elő.

A fenti fejezetcím egyszerre utal Pécs és általában az európai város átváltozására. A hagyományos ipari termelés hanyatlása nemcsak itt, hanem számos más európai városban is válsághelyzethez vezetett, s másutt is a város kulturális újjáélesztését használták új gazdasági szerkezetének kialakításához. Ugyanilyen általános trend a városok regionálissá alakulása is. A mai város már nem körülhatárolt, magában álló világ, hanem különféle típusú települések összefüggő városias rendszere. A mai város rendszerének éppúgy részei a szuburbanizáció által létrehozott vidékies elővárosok, mint a tömeglakások lakótelepei, s részei a városkörnyék jogilag önálló települései is, falvak és kisebb városok, amelyeknek a lakói a központi városba járnak dolgozni, szórakozni vagy tanulni. Pécs városi rendszerének például részei az olyan szuburbiák, mint Pécsújhegy vagy Kozármisleny, részei az olyan több tízezres lakótelepek, mint a Kertváros és Uránváros, ám (távolabbi) részei olyan, a városrégióba tartozó falvak és kisebb városok is, mint Komló vagy Pécsvárad. Pécs közigazgatási határain belül ugyan 160.000 ember él (és az itt tanuló harmincezernyi egyetemi hallgató), ám a várost ténylegesen ennél tízezrekkel többen használják nap mint nap. Városfejlesztésének alapvető pontja, hogyan tud választ adni önmagánál nagyobb városi rendszerének fejlődési kérdéseire.

A hozadék

Pécs 2010-es Európa Kulturális Fővárosa-címe

- új növekedési pályára állítaná a város és a dél-dunántúli régió kreatív iparát és idegenforgalmát, új munkahelyeket hozva létre, a gazdasági kitörés lehetőségét teremtve meg egy stagnáló régió számára;
- hozzájárulna a helyi kulturális intézmények és szereplők szemléleti paradigmaváltásához; a mai kihívásokra (a nemzetközi térbe való belépésre, a digitális kommunikáció előtérbe kerülésére és a művészetbefogadás formáinak megváltozására) adandó korszerű intézményi válaszok kimunkálásához;
- elősegítené a fiatal nemzedékek kreatív tagjainak Pécssett maradását;
- nagy lökést adna a dél-dunántúli régió (nyitott) regionális önazonossága felépítésének;
- hozzájárulna az ország decentralizációjához és kulturális élete többpólusúvá válásához;
- nemzetközi várossá tehetné Pécsset: kulturális intézményeit bekapcsolná a nemzetközi kulturális hálózatokba, s hozzájárulhatna ahhoz, hogy nemzetközi szerepkörű intézmények települjenek meg a városban;
- hozzásegítené a várost, hogy nemzetközi regionális innovációs központtá váljon, elsősorban az észak-balkáni területek felé nyitottan;
- felgyorsítaná a balkáni kultúrák integrálódását a sokszínű európai kulturális térségbe; mintául szolgálhatna az európai kulturális decentralizáció kibontakozásához, a kelet-közép-európai regionális centrumok kulturális fejlesztéséhez.

Az Európa Kulturális Fővárosa-pályázat arra készítette Pécsset, hogy ezentúl régióközpontként, s ne csak megyeszékhelyként gondoljon magára; a cím elnyerése pedig lehetővé tenné, hogy egy nemzetközi régió kulturális központjává váljon 2010-ben, s még inkább 2010 által. Az olyan középvárosnak, mint Pécs (olyan régióknak, mint a Dél-Dunántúl), amely nem része a Bécs—Budapest „fejlődési folyosónak”, a fejlődési esélye részben az interregionális együttműködésben rejlik. Az Európa Kulturális Fővárosa-pályázat által létrehozott városközi kulturális kommunikációt hamarosan követheti a gazdasági kommunikáció is. Pécs egy többközpontú nemzetközi kistérség egyik központjaként másként építheti fel városidentitását, mintha csak nemzetállamának egyik periférikus helyzetű középvárosa volna. A városok sikerében – sok más összetevő mellett – nagy szerepe van annak is, hogyan gondolnak városukra a lakói: bíznak-e a sikerességében vagy sem. Pécs sikeressége nagyban függ attól, hogyan megy végbe a város hármas átváltozása, s katalizátora lesz-e az átváltozási folyamatnak az Európa Kulturális Fővárosa-cím vagy sem.

Függelék

Hogyan készült a pécsi pályázat?

Míg a pályázó városok többsége az után határozta el, hogy megpályázza az Európa Kulturális Fővárosa címet, miután az Európai Unió nyilvánosságra hozta, hogy 2010-ben Magyarország jelölheti az egyik kulturális fővárost (vagy miután megjelent a minisztériumi pályázati kiírás), Pécsen már 2002-ben megfogalmazódott a pályázat politikai szándéka, s 2003 januárja óta heves nyilvános vita folyik arról, hogyan lehet alkalmassá tenni a várost a címre, s mit kellene tartalmaznia a pécsi pályázatnak. A város kulturális közvéleménye elsősorban az Echo című lapban, a lakosság többi része az Új Dunántúli Napló című napilapban követhette nyomon e vitát. A pályázat szinte minden sarokpontja nyilvánossá és vitatottá vált már jóval azelőtt, hogy szerzői hozzákezdtek a megírásához. Ez a vonása bizonyára döntően megkülönbözteti Pécs pályázatát a hazai pályázó városok többségének írásművétől.

A pécsi pályázat egyszerre eredménye a városvezetés szándékának és civil társadalmi csoportok kezdeményező erejének. A szociológus Ernest J. Wilson írja, hogy négy társadalmi szereplő – az állam, a magánszektor, a civil szféra és az egyetemi-akadémiai világ – közti kommunikáció minőségén múlt és múlik, hogy sikeres volt-e (sikeres lesz-e) egy-egy modernizációs kísérlet. E négy szereplő megfelelő együttműködését nevezte „gyémántszerkezet”-nek. A pécsi pályázat létrejött a helyi „gyémántszerkezet” szereplőinek lépésről lépésre kialakuló, vitákkal teli, de sikeres együttműködéséről tanúskodik. A városvezetés elköteleződése a kulturális alapú városfejlesztés mellett, az MTA Regionális Kutatások Központjának a részvétele a pályázat előkészítésében, az „Európa magyar kulturális fővárosa – A pécsi pályázat” című, civil kezdeményezésű konferencia ajánlásainak (www.eccpecs.interhouse.hu) a beépülése a pályázatba, valamint gazdasági szervezetek és cégek támogatása a pályázat második szakaszában arra bizonyíték, hogy lehetséges partneri együttműködés e társadalmi szereplők között, még ha Magyarországon kialakulatlanok is a formái és a kommunikációs mintázatai. A pécsi pályázat előkészítése és elkészítése mindenekelőtt a partneri kapcsolatok tanulásának a – nem zökkenőmentes – folyamata volt, az együttműködés új formáinak a kikísérletezése.

Pécs város önkormányzata 2005 elején, közgyűlési határozattal, a pályázat második szakasza munkáinak elvégzésére új, tagolt, hálózatosan felépülő irányítási szerkezetet alakított ki. A pályázat-előkészítés operatív munkájával non-profit szervezetet bízott meg, az Európa Centrum Kht.-t, amely Pályázati Irodaként működik, feladata a szervezés, a kommunikáció koordinálása és a munka gazdasági-jogi háttérének biztosítása. A szervezeti keretei között létrehozott Pályázati Kabinet feladata volt a pályázat-előkészítés tervezése,

tárgyalásainak lebonyolítása és a pályázat megírása. A pályázat fejlesztési kérdéseivel a Fejlesztési Tanács, a kulturális programok rendszerének kialakításával a Programtanács foglalkozott. E szervezeti egységek munkáját kötötte, köti össze az irányító-egyeztető tanács (board), a pályázat politikai irányításáért felelős alpolgármester vezetésével.

A Fejlesztési Tanács konzultatív fóruma arra szolgált, hogy egységes városfejlesztési koncepció alakuljon ki a pályázat részeként, amely szervesen kapcsolódik mind a pályázat kulturális célkitűzéseire, mind azokhoz a fejlesztési stratégia-alkotó munkákhoz, amelyek a II. Nemzeti Fejlesztési Terv előkészítéseként zajlanak a városi önkormányzatnál, illetve a Regionális Fejlesztési Ügynökségnél, mind azokhoz a fejlesztési elképzelésekhez, amelyek a város legfontosabb helyi partnereinél, a Pécsi Tudományegyetemnél, a Baranya Megyei Önkormányzatnál és a Pécs-Baranyai Kereskedelmi és Iparkamaránál megfogalmazódtak. A pályázat városfejlesztési részét fejlesztési konferencia, workshopsorozat, munkacsoportok munkája és jelentése készítette elő, amelyek városszerkezeti, közterületfejlesztési, műemlékgondozási kérdésekkel, a fejlesztések lehetséges helyszíneivel foglalkoztak.

A Programtanács egyik első lépéseként pályázatot írt ki a város lakói és civil szervezetei számára, hogy javaslataikkal töltsék fel az előpályázati koncepcióban felállított keretet. Különböző kulturális területekről szakértőket vont be a munkába, s felkért maga mellé egy tizenhat tagú állandó tanácsadó testületet is, amelynek névsora azt is reprezentálni kívánja, hogy a pécsi pályázat nemcsak Pécsé és régiójáé, hanem az egész magyar kultúráé. A pályázat előkészítésének fontos csatornáit voltak a régióbeli partnervárosokkal folytatott megbeszélések – ezek közül a legjelentősebb az április 8-i Regionális Partnervárosok Találkozója volt. Az elmúlt időszakban tovább szélesedett Pécs partnervárosainak köre, két olyan várossal is, amelyek az Európa Kulturális Fővárosa-pályázat első fordulójában még versenytársak voltak: Kaposvárral és Székesfehérvárral.

Már az irányítási szerkezet 2005 eleji kialakításakor figyelembe vettük a korábbi „kulturális fővárosok” szervezeti modelljeit s a Robert Palmer-jelentés értékelését, s úgy választottuk szét és kötöttük össze az egyes irányítási feladatköröket, hogy irányítási szerkezetünk ne csak a pályázási szakaszban, hanem azt követően is működőképes legyen, ha a bírálóbizottság, s végső soron a kormányzat Pécsre nevezné meg Magyarországot jelöltjeként. Kibővülne, regionálissá és nemzetközivé válna mind az irányító-egyeztető testület (board), mind a védnöki testület, mind az állandó tanácsadói testület; megtartaná konzultatív feladatkörét a fejlesztési tanács, illetve a programtanács; s a pályázati irodából és kabinetből nőne ki a Pécs 2010 Menedzsment Központ, amely öt ágazat (kulturális programok, PR és kommunikáció, pénzügyek, szponzoráció, termékértékesítés) tervező és szervező tevékenységét fogná össze. A Menedzsment Központtól szervezetileg függetlenül működne viszont a fejlesztési kulcsprojekteket koordináló menedzsment.

A pécsi pályázatnak alapvetően fontos a külügyi része, amely főként a várostól délre, délnyugatra, délkeletre eső (részben balkáni) kulturális övezetre figyel. Pécsnek már az előpályázatát is támogatta e déli kulturális övezet néhány városa (Eszék, Tuzla, Újvidék), a 2005. tavaszára eső szakaszban a nemzetközi partnervárosok sorát külföldi látogatások, tárgyalások, kapcsolatfelvételek révén Araddal, Mariborral, Temesvárral és Trieszttel egészítettük ki. Pécs képviselői részt vettek az Európa Kulturális Fővárosa címre pályázó német és magyar városoknak a Deutsche Vereinigung der Europäischen Kulturschiftung által koordinált kollokvium-sorozatán, amelynek új szakasza éppen egy pécsi konferenciával kezdődik október elején: ekkor kerül sor az „Európai kulturális városok Németországban és Magyarországon” elnevezésű városközi együttműködés első munkahétféjére.

Egy 2005. február-márciusában készült reprezentatív közvélemény-kutatás szerint Pécs polgárainak 74%-a ismeri városának az „Európa Kulturális Fővárosa – 2010” cím elnyerésére irányuló szándékát (Központi Statisztikai Hivatal Baranya Megyei Igazgatósága). Az eredmények értékelése szerint a városlakók nagy része egyetértéssel és nagy várakozással tekint a pályázatra, s megnyerésétől azt várja, hogy fejlődésnek indul a város, megnöveli az ide irányuló turizmust, feljavítja műemlék épületeit és közterületeit. Az elmúlt négy hónapban a márciusi arány biztosan növekedett. A pályázat készítői számos tájékoztató előadást tartottak a városban, amelyek élénk eszmecserevé alakultak át (például az egyetem tanácsának, a civil szervezetek egyesülésének, a városbeli nemzeti kisebbségek önkormányzatainak stb.). A városi köztéri kommunikációs akciók közül talán az országos színházi fesztivál idején zajló „Üzenj a jövőbe!” váltotta ki a legnagyobb visszhangot. Több méteres palack úszott a színház előtti szökőkútban: ebbe lehetett bedobni a 2010-be szóló üzenetet.

A pécsi pályázat menet közben, április-májusban új vizuális arculatot kapott: május végétől már a honlapunkon (www.pecs2010.hu) is az új arculattal találkozhatnak az érdeklődők. Az új logó a pécsi művészet modern, konstruktivista hagyományára támaszkodik, a pécsi bauhauslerek (Breuer Marcel és társai) tervező gyakorlatára utal. A nyolcvanas-kilencvenes évek posztmodern látványvilágát az európai design területén az elmúlt években racionálisabb, egyszerűbb, a modernizmushoz erősebben kötődő vizuális nyelv váltotta fel. Ezzel a vizuális nyelvvel találkozhat pályázati könyvünk olvasója, fejlesztési CD-mellékletének tanulmányozója és a pályázati filmünk nézője is.

A pécsi pályázat készítői tisztában vannak azzal, hogy nemcsak helyi és régióbeli, hanem országos támogatottság is kell ahhoz, hogy egy pályázó város győztes lehessen. Nem pusztán arra kell törekedni, hogy a mi pályázatunkat ítélje nyertesnek a bírálóbizottság, hanem arra is, hogy a városunk nevét hallva az ország közvéleménye jóváhagyóan rábólintson a döntésre. Mivel Pécs készül a legrégebben az Európa Kulturális

Fővárosa-cím elnyerésére, talán itt kötődnek a versenyhez a legerősebb érzelmek. Közreműködők sokasága vett részt a pályázkészítés közös munkájában, a város nem szűnő érdeklődésétől övezve. A könyvvé vált a pályázatot remélhetőleg sajátjuknak tekintik majd a pécsiek, s meggyőzőnek találja az ország közvéleménye, s mindazok, akik elolvassák.

Közreműködők és támogatók

I. Az Európa Kulturális Fővárosa – Pécs, 2010 pályázat állandó testületei és tanácsadói

A pályázat irányító-egyeztető tanácsa

Decsi János, Pécs M. J. Város Közgazdasági Főosztályának helyettes vezetője
Gonda Tibor, Pécs M. J. Város alpolgármestere
Kunszt Márta, Pécs M. J. Város alpolgármestere, a tanács vezetője
Póla József, Pécs M. J. Város Kulturális és Oktatási Főosztályának vezetője
Takáts József, a Pályázati Kabinet vezetője
Tarrósy István, a Pályázati Iroda vezetője, az Európa Centrum Kht. ügyvezető igazgatója
Ujvári Jenő, a Pécs/Sopianae Örökség Kht. ügyvezető igazgatója

Fővédnöki testület

Botka László, Szeged polgármestere
Frankné Kovács Szilvia, a Tolna Megyei Közgyűlés elnöke
Gyenesei István, Somogy Megye Közgyűlésének elnöke
Horváth Gyula, az MTA Regionális Kutatások Központja főigazgatója
Kálmán András, Dunaújváros polgármestere
Kékes Ferenc, a Baranya Megyei Közgyűlés elnöke
Kéri István, a Pécs-Baranyai Kereskedelmi és Iparkamara elnöke
Kocsis Imre Antal, Szekszárd polgármestere
Lénárd László, a Pécsi Tudományegyetem rektora
Litter Nándor, Nagykanizsa polgármestere
Mayer Mihály, pécsi katolikus megyés püspök
Méhes Károly, az MTA Pécsi Akadémiai Bizottságának elnöke
Szita Károly, Kaposvár polgármestere
Toller László, Pécs polgármestere
Ujvári Jenő, a Pécs/Sopianae Örökség Kht. ügyvezető igazgatója

Védnökök

Balázs Árpád, Siófok polgármestere
Bédy István, Harkány polgármestere
Bezeréti Katalin, Balatonföldvár polgármestere
Bihariné Asbóth Emőke, Csurgó polgármestere
Bognár Jenő, Bátaszék polgármestere
Csószné Kacz Edit, Simontornya polgármestere
Feigli Ferenc, Barcs polgármestere
Fodor István, Sásd polgármestere
Förster Gyula, Sellye polgármestere
Györfvári Márk, Szentlőrinc polgármestere

Hajdu János, Paks polgármestere
Hárs József, Bóly polgármestere
Kovács Miklós, Balatonboglár polgármestere
Marenics János, Siklós polgármestere
Miseta István, Fonyód polgármestere
Mohácsi József, Keszthely polgármestere
Nagy Gáborné, Dunaföldvár polgármestere
Ormai István, Nagyatád polgármestere
Paizs József, Szigetvár polgármestere
Páva Zoltán, Komló polgármestere
Potápi Árpád, Bonyhád polgármestere
Sütő László, Marcali polgármestere
Szekó József, Mohács polgármestere
Széll Péter, Baja polgármestere
Szilák Mihály, Tolna polgármestere
Takács Gyula, Villány polgármestere
Zsáli János, Pécsvárad polgármestere

A Fejlesztési Tanács

Gonda Tibor, Pécs M. J. Város alpolgármestere
Hódosi Vera, Pécs M. J. Város Város- és Környezetfejlesztési Bizottságának elnöke
Hübner Mátyás, építész, a PTE fejlesztési rektorhelyettese
Kelemen László, a Pécsi Városüzemelési és Vagyonkezelő Rt. vezérigazgatója
Kukai András, Pécs M. J. Város Közlekedési és Kommunális Bizottságának elnöke
Meixner András, Pécs M. J. Város Kulturális Bizottságának elnöke
Merza Péter, az Európai Fejlesztési Iroda vezetője
Specker Attila, Pécs M. J. Város főépítésze
Szokolai Zsolt, a Dél-dunántúli Regionális Fejlesztési Ügynökség tervezési csoportvezetője
Tasnádi Péter, Baranya Megyei Önkormányzat Közgyűlésének alelnöke
Tóth Zoltán, Baranya megye területi főépítésze

A Programtanács

Király Csaba, zongoraművész, a PTE MK Zeneművészeti Intézetének vezetője
Pálné Kovács Ilona, társadalomtudós, az MTA RKK Dunántúli Tudományos Intézetének igazgatója
Pinczehelyi Sándor, festőművész, a PTE MK Vizuális Művészeti Intézetének vezetője
P. Müller Péter, színházkritikus, a PTE BTK Modern Irodalomtörténeti Tanszékének vezetője, az Echo főszerkesztője
Takáts József, irodalomkritikus, a PTE BTK Klasszikus Irodalomtörténeti Tanszékének oktatója, a Pályázati Kabinet vezetője
Tóth József, földrajztudós, a PTE TTK Földrajzi Intézetének vezetője
Ujvári Jenő, a Pécs/Sopianae Örökség Kht. ügyvezető igazgatója
Pásztor Ágnes, Pécs M. J. Város Kulturális és Oktatási Főosztályának helyettes vezetője (állandó meghívott)
Tropa Ildikó, az Európa Centrum Kht. (Pécs 2010 Pályázati Iroda) munkatársa, a Programtanács titkára

A pályázat tanácsadó testülete

Babarczy László, színházrendező, a kaposvári Csiky Gergely Színház igazgatója
Desseffy Tibor, szociológus, Budapest, Demos Magyarország
Fejérdy Tamás, muzeológus, Budapest, a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal általános elnök-helyettese
Fejtő Ferenc, történész, író, újságíró, Párizs (Franciaország)
Földes Imre, zenetudós, Budapest, a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola Budapesti Tanárképző Intézetének zenetörténet professzora
Gaszó Ferenc, szociológus, Budapest, professor emeritus, Corvinus Egyetem
György Péter, esztéta, médiakutató, Budapest, az ELTE BTK Művészetelmélet és Médiakutatás Tanszékének vezetője
Ilia Mihály, irodalomtörténész, Szeged
Juronics Tamás, táncos, koreográfus, a Szegedi Kortárs Balett igazgatója
Keserü Ilona, festőművész, professor emerita, Pécs, PTE Művészeti Kar, Vizuális Művészeti Intézet
Néray Katalin, művészetkritikus, Budapest, a Ludwig Múzeum igazgatónője
Niedermüller Péter, városantropológus, Pécs-Berlin, Humboldt Egyetem
Ormos Mária, történész, professor emerita, akadémikus Pécsi Tudományegyetem
Papp-Váry Árpád, földrajztudós, Budapest, a Magyar Földrajzi Társaság elnöke
Tolnai Ottó, író, Palics (Szerbia és Montenegró)
Vidovszky László, zeneszerző, Pécs, PTE Művészeti Kar, Zenei Informatika Tanszék

A Pályázati Kabinet:

Szalay Tamás, a regionális és nemzetközi kapcsolatok koordinátora
Szokolai Zsolt, fejlesztési szakértő
Takáts József, a Kabinet vezetője
Tarrósy István, a Pályázati Iroda vezetője

A pályázat nemzetközi tanácsadója:

Bert van Meggelen, Rotterdam Európa Kulturális Fővárosa-projektjének (2001) általános és művészeti igazgatója

II. A pályázat munkatársai

A Pályázati Kabinet közvetlen munkatársai

Czakó Zsolt (Articsók Stúdió)
Patartics Zorán
Pesti András

A Pályázati Iroda munkatársai

Bocz Tamás
Csizmadia Daniella

Herbály Zsanett
Kozma Gábor
Simon Ágnes
Szabó Lea
Till Tímea

További munkatársak, közreműködők

Ágoston Zoltán
Anghy András
Bachman Zoltán
Bálint Éva
Benedek Barna
Böszörményi Krisztina
Bretter Zoltán
Csordás Gábor
Dévényi Sándor
Doboviczki Attila
Fekete László
Fuchs Lívia
Futó Tamást
Gerebenics Andor
Gömöry János
Horváth András
Horváth Zsolt
Huszár Zoltán
Jánosiné Balázs Sarolta
Jeszták Lajos
Kalányos Katalin
Keresnye János
Keresztes László
Kistelegdi István
Komor István
Koszits Attila
Kovarszky Andrea
Kun Attila
Lugosi Ágnes
Méhes Márton
Miklán Mónika
Miszler Miklós
Molnár G. Judit
Nagy András
Nagy Márta
Nagyvárad László
Németh Balázs
Orosdy Béla

Pál Attila
Pál Zoltán
Pásztor Andrea
Pilkhoffer Mónika
Póla Gábor
Rádóczy (f) László
Schreck Ákos
Somody Péter
Szijártó Zsolt
Törőcsik Mária
Tóth Klára
Varga Rita
Várkonyi György
Vonyó József

Fordítók, lektorok

Bocz András
Simon Corrigan
Geréb Anna
Rónaky Eszter
Szende Béla
Vágyi Vata

A kommunikációs munkacsoport tagjai

Elekes Szilvia
Éberling László (Pécs TV)
Hauer János (Pécs TV)
Keresneyei János (Pécs TV)
Kiss Huba (Alice Csoport)
Mélykúti Ilona (Alice Csoport)
Pánics György
Sarkadi Gábor (Eunet 2000 Kht.)
Simon Attila (Hétfő Kft.)
Szabó Gábor (Alice Csoport)
Zámbori Tamás (Hétfő Kft.)

Az ifjúsági munkacsoport tagjai

Berecz Ágnes
Fazekas Bálint
Fazekas István
Horváth Magdolna
Kárpáti Árpád
Kósa Zoltán

Nagy Szidónia
Pókó Nikolett
Rényi Zsolt Dániel
Schrancz Mihály
Szél Norbert
Tóth Bertalan
Udvardi Péter

A pályázatot előkészítő workshopok résztvevői, segítők

Aknai Tamás
Bencze Zoltán
Bodó Márton
Erdődy Gyula
Gállos Orsolya
Gamus Árpád
Gerencsér Gábor
Gettó Tamás
Gyurok János
Halász Miklós
Hábel János
Karádi Éva
Kelemen György
Kismányoky Károly
Koller József
Medve A. Zoltán
Orsós Anna
Pelényi Margit
Pintér Tibor
Pörös Béla
Sasvári Attila
Síkfői Tamás
Sári B. László
Udud Péter
Vándor Andrea
Vér Csaba
Vincze Csilla
Wittner Kálmán

A szegedi partnervárosi pályázat gondozói és kidolgozói

Apró Juhász János
Badó Attila
Balog József
Baneth Péter
Bátyai Edina

Besenyi Sándor
Czenéné Vass Mária
Dusha Béla
Elekes Zoltán
Erdélyi Ágnes
Gervain Mihály
Hampel János
Herczeg Tamás
Karikó Klára
Károlyi Attila
Kékesi Márk Zoltán
Kokas Károly
Kormos Tibor
Kozma József
Köblös Adél
Márok Tamás
Mihály Illés
Muszka Dániel
Novák István
Novák Szabolcs
Pataki András
Rácz Béla
Roboz István
Rózsa Péter
Simoncsics János
Szatmáry Károly
Szekeres Ildikó
Szondi Ildikó
Tajti Gabriella
Tandi Lajos
Telegdy Gyula
Tóth Attila

A Pályázati Iroda köszönetet mond

Jordán Tamásnak
Lázár Ervinnek
Kandech Evelyne-nek
Pásztory Dórának
Lovasi Andrásnak

Külön köszönet
a Magyar Tudományos Akadémia Regionális Kutatások Központja munkatársainak
Csefkó Ferenc
Finta István
Hajdú Zoltán

Horváth Gyula
Hrubi László
Mezei Cecília
Pálné Kovács Ilona
Póla Péter
Raffay Zoltán
Somlyódy Edit

a pécsi kulturális intézmények munkatársainak, különösen
Bozóky Anitának
Décsi Tamásnak
Laknerné Brückler Andreának
Simon Istvánnak

régióbeli partnervárosaink önkormányzati munkatársainak

Köszönet illeti

Manfred Gaulhofert
Horváth Zoltánt
Nagy Csabát
Pavlovics Attilát
Egyed Kálmánt
Bognár Inkét
Szirtes Gábort
Matyi Dezsőt
Vendler Balázst és a Markcon Bt-t
a Plussz Munkacsoportot
valamint
Pécs M. J. Város Kulturális Bizottságának tagjait,
Pécs M. J. Város Városfejlesztési Főosztályának,
Művelődési, Oktatási és Sport Főosztályának
és alpolgármesteri titkárságának munkatársait.

III. Támogatóink

A pályázatot nyilatkozattal támogató testvér- és partnervárosaink

Eszék
Graz
Krakkó
Seattle
Trieszt
Tuzla
Újvidék

Az AVEC szervezetének a pályázatunkat nyilatkozattal támogató városai

Arad
Arles
Brassó
Evora
Olomouc
Pezenas
Sliven
Tours
Znojmo

Partnervárosaink együttműködő intézményei és civil szervezetei

Centar za Multikulturalnost, Novi Sad (Újvidék)
Festivalbüro Duisburg/Essen
Kortárs Művészeti Intézet, Dunaújváros
Literaturhaus, Graz
MASZK Egyesület, Szeged
Part Akciócsoport, Balatonföldvár—Budapest
Schlesisches Museum zu Görlitz
Szegedi Kortárs Balett
Temesvári Csiky Gergely Állami Színház

Mecénásaink

Pécsi Direkt Kft. (Alexandra Kiadó)
Danubius Hotels Group Pécsi Igazgatósága
Pannon Volán Rt.
Pécs-Baranyai Kereskedelmi és Iparkamara

A városi akcióinkban résztvevő partnerek

Akvárium Terrárium
BIOKOM Környezetgazdálkodási Kft.
Duna-Dráva Nemzeti Park
Környezetért Közalapítvány
Pécsi Közlekedési Rt.
Pécsi Városüzemelési és Vagyonkezelő Rt.
Pécsi Vízmű Rt.
Zöld-Híd Regionális Környezetvédelmi és Energiahatékonysági Alapítvány
Zsolnay Porcelánmanufaktúra Rt.
Pécsi Sörfőzde
Délhús Rt.
Pécsi Tudományegyetem